

MEER STEUN, VOOR MEER NATUUR

7% van ons wa... eisen.

JAARVERSLAG

 Natuurmonumenten

2023

INHOUD BESTUURSVERSLAG

1 WIE ZIJN WIJ? 3

Voorwoord	3
Visie en missie	4
Strategie	4

2 WELKE IMPACT HEBBEN WE? 7

2.1 De kwaliteit van de natuur is problematisch	7
2.2 Herstelproject helpt Fochteloërveen	10
2.3 Restauratie Landgoed en Jachtslot Mookerheide	12

3 BEDRIJFSVOERING EN ORGANISATIE 15

3.1 Verslag van het bestuur	15
3.2 Bestuurscommissies	20
3.3 Verslag van de vereniging	20
3.4 Verslag ledencommissies	20
3.5 Risicomanagement	24
3.6 Duurzaamheid	26
3.7 Beleggingen en duurzaam beleggingsbeleid	28
3.8 Faunabeheer	29
3.9 Human Resource Management	29

4 FINANCIËLE TERUG- EN VOORUITBLIK 33

4.1 Financiële samenvatting van de resultaten in 2023	33
4.2 Financiële vooruitblik van Natuurmonumenten in de komende 3 jaar	34

OPMAKEN BESTUURSVERSLAG 2023 36

Wij houden van natuur. Natuur laat je leven. Daarom beschermen we de natuur en versterken die waar dat kan. Dat doen we namens, maar vooral mét alle mensen in Nederland die ook van natuur houden. Want wie zich bewust is van de waarde van de natuur, komt er voor op. Zo veranker je natuurbescherming in de samenleving. Nu en in de toekomst.

Voorwoord

De natuur verkeert al tijden in zeer slechte staat en gaat er nog steeds op achteruit. We zien dat aan het verdwijnen van veel soorten planten en dieren en het wordt keer op keer bevestigd in talrijke rapporten. Het blijft daarom onvoorstelbaar dat we daar als land volstrekt onvoldoende aan doen, terwijl er goede plannen zijn.

Ook zijn er veel initiatieven die laten zien dat ons land veel natuurrijker kan worden. Dat varieert van grote herstelprojecten die wij doen tot boeren die circulair gaan werken. In de meeste van die gevallen herstelt de natuur zich krachtig en snel. Dus het kan wel!

Natuurmonumenten zet zich al meer dan 100 jaar in voor de natuur. Dat doen we voor het belang van de natuur zelf, maar ook omdat we weten hoe belangrijk de natuur is voor schoon water, schone lucht en ons welzijn. Oftewel, we doen het ook voor de mens en dus ons leven.

Als grootste natuurorganisatie geven wij de natuur daarom een stem. Door onze gebieden te beheren, door ons in te zetten voor een veel natuurrijkere inrichting van ons land en door aan mensen te laten zien wat het belang van de natuur is.

In 2023 gaven we die stem ook toen we in november met ruim 200 boswachters naar Den Haag gingen om nog eens duidelijk te maken dat herstelmaatregelen niet langer op zich kunnen laten wachten. We worden daarbij gesteund door een onderzoek waaruit blijkt dat 86 procent van alle Nederlanders wil dat de overheid de natuur beter beschermt. En waar het onze voorkeur is om in samenwerking tot verbetering te komen, voeren wij als het niet anders kan ook procedures als de overheid niet doet wat er afgesproken is (zoals in de Voordelta, waar in 2008 overeengekomen natuurherstelmaatregelen nog steeds niet uitgevoerd zijn).

Kortom, ons werk is (helaas) nog steeds relevant en eigenlijk (helaas) nog veel belangrijker dan ooit. Dat kunnen wij alleen maar doen door de grote steun die wij krijgen van onze leden, onze donateurs, van onze vrijwilligers en al die mensen in Nederland die met ons de Natuur een stem geven. Ik wil iedereen die Natuurmonumenten steunt daarom zeer hartelijk bedanken.

Natuurmonumenten staat voor de natuur en wij blijven laten zien dat het wel mogelijk is om Nederland natuurrijker, leefbaarder en gezonder te maken. Dat is een kans die we kunnen realiseren!

Pim van der Feltz,
Algemeen directeur Natuurmonumenten

Visie en missie

Natuurmonumenten is een beweging van en voor mensen met hart voor de natuur. We willen mensen, jong en oud, in het hart raken en we willen onze fascinatie voor de natuur met hen delen. We stimuleren mensen om buiten in de natuur iets geweldigs te beleven (binnen de grenzen van wat er kan voor de natuur). We geven met onze gebieden en gebouwen mogelijkheden om tot rust te komen, om te ontdekken, om te spelen en om te bewegen. Dat doen we omdat de natuur een onmisbare bron van inspiratie en verwondering is. Daar moeten we zuinig op zijn en goed voor zorgen. Want in een dichtbevolkt land is natuur extra kwetsbaar. Natuurmonumenten is een goed en deskundig beheerder van natuurgebieden, waardevolle landschappen en cultureel erfgoed. We verrijken Nederland met bestaande en nieuwe natuurgebieden. Overall in het land. Voor iedereen. We stellen natuur en cultuurhistorie veilig door gebieden en gebouwen aan te kopen, te beheren en toegankelijk te maken. Dat doen we al sinds 1905 met steun van vrienden, vrijwilligers, leden en bedrijven. We organiseren het beheer van onze gebieden en gebouwen zo dat zoveel mogelijk mensen daaraan mee gaan doen. Dat kan in de vorm van meedoen, meedenken, mee vormgeven en ondersteunen. Samen komen we ook op voor de natuur. Als ze bedreigd wordt, maar ook als we kansen zien haar te versterken.

Strategie

De strategie van Natuurmonumenten in 2023 vloeide voort uit het Meerjarenplan 'Nederland Natuurlijk!'. De vijf speerpunten zijn:

1 Natuurmonumenten helpt het hele Nederlandse landschap biodivers en herkenbaar te maken en te houden, met name door bij te dragen aan transitie van landbouw naar natuurinclusief.

2 Natuurmonumenten spant zich in om de natuurgebieden en haar cultureel erfgoed die ons toevertrouwd zijn toekomstbestendiger te maken door robuustheid, kosteneffectiviteit en klimaatslim beheer.

3 Natuurmonumenten biedt toegankelijke en aantrekkelijke gebieden voor iedereen die van natuur en cultuurhistorie wil genieten.

4 Natuurmonumenten is een beweging van mensen met hart voor natuur en cultureel erfgoed. We streven naar uitbreiding en versterking van deze beweging, versterken het contact met onze achterban en vergroten de mogelijkheden om bij te dragen.

5 Natuurmonumenten is een wendbare en strijdvaardige organisatie met professionele en vitale medewerkers en vrijwilligers.

Er is een viertal aanscherpingen geformuleerd: we willen klaar zijn voor de Gebiedsgerichte Aanpak, Natuurmonumenten verder brengen als beweging, aandacht besteden aan diversiteit en zorgen dat we beter in staat zijn om keuzes te maken. Deze aangescherpte speerpunten vormden de leidraad waar alle professionele huizen, afdelingen, eenheden en teams hun jaarplannen voor 2023 op gebaseerd hebben. Via onder andere rapportages aan het bestuur is in beeld gebracht hoe Natuurmonumenten in het hele land werkt aan het bereiken van onze strategische prioriteiten. Dit jaar is er ook gewerkt aan een herijking van het Meerjarenplan, dat in 2024 in gaat (Nederland Natuurrijker).

Groeiende achterban

Natuurmonumenten staat op voor de natuur in Nederland, en steeds meer mensen erkennen en ondersteunen dat. In 2023 is onze achterban gegroeid van 921.832 naar 944.793 mensen die ons financieel steunen. Een mooie groei. Daarnaast is ook het aantal vrijwilligers toegenomen, van 6.833 naar 7.165 in 2023.

Samen voor de natuur

Natuurkwaliteit

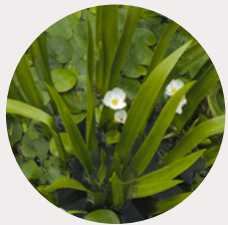
Achteruitgang

Vershillende drukfactoren van buitenaf zorgen voor achteruitgang in de gebieden

1 Stikstofdepositie

Bergherbos

Achteruitgang oude bosplanten (bosanemoon, dalkruid, salomonszegel) en verzuuring

2 Slechte waterkwaliteit

Vechtplassen

De waterkwaliteit is achteruitgegaan, waardoor er veel waterplanten, zoals krabbenscheer verdwijnen

3 Invasieve exoten

Neeltje Jans

Watercrassula woekert in de herstelde duinvalleien

4 Vogelgriep

Onlanden

Kokmeeuwen zijn massaal getroffen door vogelgriep

Vooruitgang

Zorgvuldig beheer en herstelmaatregelen zorgen voor vooruitgang

5 Zorgvuldig beheer

Ijsselvallei

Bosrandbeheer zorgt voor uitbreiding grote weerschijnvlinder en kleine ijsvogelvlinder

6 Verbeterde waterkwaliteit

Nieuwkoop

Uitbreiding van de groenknolorchis door verbeterde waterkwaliteit in de plassen

7 Herstelmaatregelen

Vlijmens ven

Ontwikkeling blauwgrasland en uitbreiding pimpernelblauwtje

8 Samenwerking

Greidhoeke

Door goede samenwerking met pachters en burens neemt het aantal weidevogels toe

2 WELKE IMPACT HEBBEN WE?

In dit hoofdstuk geven we een aantal voorbeelden van de thema's waarop wij impact maken.

2.1 De kwaliteit van de natuur is problematisch

Ons doel is om de natuurkwaliteit van onze gebieden niet achteruit te laten gaan en waar mogelijk te verbeteren. Helaas is dat in de periode 2017-2022 niet gehaald, blijkt uit het trendrapport dat we hebben gemaakt. Van het in de periode 2017-2022 getoetste areaal (92.608 ha) is 50 procent vooruit gegaan, 25 procent gelijk gebleven en 25 procent achteruit gegaan. De oppervlakte natuurgebied waarop de kwaliteit achteruitgaat neemt langzaam toe.

Deze trend komt overeen met wat de Rijksoverheid concludeert in haar Compendium voor de Leefomgeving. Sinds 1994 is de gemiddelde kwaliteit van alle typen land-natuur in Nederland achteruitgegaan. Uit de voortgangsrapportage natuur van de overheid (december 2023) blijkt bovendien dat het Natuurnetwerk Nederland (NNN) in dit tempo niet zoals afgesproken in 2027 afkomt. Nederland heeft relatief weinig natuur en de natuurgebieden die er zijn, zijn vaak klein en niet met elkaar verbonden. Het NNN moet daarin verandering brengen door natuurgebieden te vergroten en met elkaar te verbinden. Het tempo van nieuw in te richten nieuwe natuur moet flink

omhoog om de afgesproken 80.000 hectare in 2027 te realiseren.

Het zijn vooral externe factoren die ervoor zorgen dat de natuurkwaliteit van de Natuurmonumenten-gebieden niet overal behouden blijft. Het gaat om de bekende knelpunten, zoals hoge stikstofdepositie die zorgt voor vermessing en verzuring, verdroging en een slechte waterkwaliteit. Het zijn met name heide en vennen, droge bossen en laagveenmoerassen die hier last van hebben. Alleen door zeer intensief beheer en herstelprojecten lukt het plaatselijk de kwaliteit gelijk te houden. De versnippering maakt de gebieden kwetsbaar en de aanwezigheid van invasieve exoten bedreigt de natuurwaarden. Maar we zien ook dat de natuur opknapt bij de juiste maatregelen. Dat laten we in diverse gebieden zien: van Grensmaas tot Mantingerveld. Bij het Project Grensmaas krijgt Zuid-Limburg er een nieuw natuurgebied van zo'n duizend hectare langs de rivier bij. Tegelijkertijd lopen tienduizenden woningen langs de Maas hierdoor minder risico op wateroverlast bij een overstroming. Bij Mantingerveld wordt een groot heideveld in haar oude glorie hersteld door tussenliggende landbouwgrond aan te kopen en om te vormen naar natuur. Om dit soort

natuurherstelmaatregelen op grotere schaal te kunnen uitvoeren, hebben we de hulp van de politiek nodig. Daarom trokken eind november, twee dagen na de verkiezingen, zo'n 200 boswachters van Natuurmonumenten naar Den Haag. Ze wezen politici erop dat het helemaal niet goed gaat met de natuur en dat maar liefst 86% van de mensen in Nederland wil dat de overheid de natuur beter beschermd. Terwijl lijsttrekkers binnen vergaderden over de verkiezingsuitslag, klonk buiten de roep aan de nieuwe politiek leiders om de natuur beter te beschermen in het volgende coalitieakkoord.

Het is lang geleden dat boswachters in ons land massaal de straat op gingen om de stem van de natuur te laten horen. Ze overhandigden een manifest met concrete acties voor natuurherstel aan politici. In het manifest wordt opgeroepen om de natuur meer ruimte te geven door natuurgebieden te verbinden, de stikstofuitstoot te verminderen en voor schoon en voldoende water te zorgen. Bovendien werd gevraagd om vast te houden aan de ingezette gebiedsgerichte aanpak met een budget van 24 miljard euro.

BOSWACHTERSMARS

Beterschapscampagne Overheid, bescherm onze natuur!

62.684 mensen hebben in 2023 een online beterschapskaartje ondertekend

19% liet een persoonlijke boodschap achter waarin zij de natuur beterschap wensten en de politiek opriepen om de natuur beter te beschermen.

7.174 nieuwe donateurs steunden deze actie en de natuur met een optionele en eenmalige kleine bijdrage.

Daarnaast zijn er veel fysieke kaarten verzameld via de PUUR NATUUR, de winterpost van OERRR, de bezoekerscentra en beheereenheden.

Deze campagne loopt begin 2024 nog door. Alle kaartjes worden verzameld voor een aanbodmoment tijdens de coalitievorming aan de nieuwe politiek leiders in 2024.

2.2 Herstelproject helpt Fochteloërveen

Het Fochteloërveen op de grens van Drenthe en Friesland is een bijzonder natuurgebied waar zeldzame dieren en planten leven. Het is een prachtig weids hoogveengebied. Kraanvogels maken er hun nesten en zeldzame vlinder-, libellen-, reptielen- en plantensoorten zijn er op hun plek. Stikstofdepositie, klimaatverandering en verdroging zetten de natuur in dit hoogveengebied onder druk. Eenmaal opgevangen regenwater lekt weg naar de lagergelegen omgeving, terwijl voor hoogveennatuur iedere druppel telt. Door een teveel aan stikstof groeien sommige plantensoorten, bijvoorbeeld grassen zoals pijpenstrootje en bomen zoals berken, veel harder dan normaal: ze verdringen de bijzondere plantensoorten. Er is actie nodig om te voorkomen dat kwetsbare soorten zoals kraanvogels, lavendelheide en veenhooibeestjes verdwijnen. Natuurmonumenten is aan de slag met het toekomstbestendig maken van het Fochteloërveen. Een optimale waterhuishouding is nodig om het

hoogveengebied te behouden en de bijzondere flora en fauna voldoende ruimte te bieden.

De kern van het Fochteloërveen bestaat voornamelijk uit hoogveenmoerassen en is afhankelijk van regenwater. Herstel van lekke kades voorkomt dat kostbaar regenwater wegstroomt. In een omvangrijk herstelproject worden de oude, houten kades vervangen door kades van zand en leem. Van de 50 kilometer die wordt vervangen is nu 20 kilometer voltooid, waarvan 11 in 2023. Het kadeherstel maakt het hele Fochteloërveen weer natter en minder gevoelig voor verdroging. Natuurmonumenten en Staatsbosbeheer, de landelijke overheid, de provincies Fryslân en Drenthe, de gemeenten en de waterschappen zetten hier samen de schouders onder. Daarnaast moet een betere zonering met nieuwe wandel- en fietsroutes ervoor zorgen dat mensen van het Fochteloërveen kunnen genieten, zonder dat ze de kwetsbare dieren en planten verstoren. Bestaande routes zullen beter op elkaar worden aangesloten wat de verbinding met de omgeving verbetert.

Het aanpakken van de doorgaande weg die het gebied doorsnijdt, kan het aantal verkeersslachtoffers onder reptielen en vogels (waaronder jonge kraanvogels) verminderen. In november is een pilot gestart waarbij de weg is afgesloten voor gemotoriseerd verkeer. Gedurende twee jaar kijken de gemeente Ooststellingwerf en Natuurmonumenten naar de effecten van de afsluiting. De gemeente kijkt naar de verkeerstromen op de omliggende wegen, Natuurmonumenten naar de effecten op de natuur. Tijdens deze periode doen we ook een onderzoek naar de bezetting van de parkeerplaatsen en vragen we bezoekers hoe ze deze veranderingen ervaren. De uitkomsten van deze onderzoeken weegt de gemeente (eigenaar van de weg) mee in de definitieve inrichting van de weg. Dankzij gunstige weersomstandigheden (veel regen) en zorgvuldige bescherming vloog er in 2023 een recordaantal van acht kraanvogels uit. Sinds 2001 zijn er in totaal 62 kuikens grootgebracht in dit gebied, dat bekend staat om zijn kraanvogels.

2 WELKE IMPACT HEBBEN WE?

FOCHTELOËRVEEN

2.3 Restauratie Landgoed en Jachtslot Mookerheide

Toen Natuurmonumenten in 1985 het Landgoed Mookerheide verwierf, was van een landgoed nauwelijks meer sprake. Na jaren van herstel is het landgoed weer goed beleefbaar, in 2023 kwam ook de restauratie van het jachtslot gereed.

Rondom het iconische jugendstil jachtslot liggen het parkbos, historische kassen en tuinen die al eerder een opknopbeurt kregen. In de herstelde moestuin en de geres- taureerde kassen kweken vrijwilligers fruit, groenten en bloemen. In 2020 startte Zelfgeplukt, waardoor bezoekers zelf een bos natuurvriendelijk gekweekte bloemen kunnen samenstellen.

Het jachtslot zelf onderging een uitvoerige restauratie en kreeg een nieuwe functie. Was in het jachtslot eerst een hotel gevestigd, nu zijn de zalen in de kloostervleugel en de stijkkamers te huur voor zakelijke en feestelijke bijeen- komsten. Restaurant Jachtslot Mookerheide biedt bezoekers een hapje en een drankje. Drie jaren van voorbereiding, vooronderzoek en financiering werden gevolgd door meer

dan drie jaar uitvoering. Het proces begon in 2017 met bouw- en kleurhistorisch onderzoek, bouwtechnische analyses, een asbestinventarisatie en beoordelingen van mogelijke herbestemmingen.

Het rijke interieur was in het verleden verstoord of verkeerd behandeld, en zag dof en grauw door stof, vuil, waslagen en nicotineaanslag. Het overweldigend gedecoreerde trappenhuis, met onder meer het kleurrijk beschilderde plafond en het indrukwekkende glas-in-loodraam had veel aan schoonheid ingeboet.

Het oorspronkelijke materiaal is gereinigd en hersteld. De geschilderde delen van het plafond zijn plaatselijk verlijmd en geretoucheerd en op sommige plekken is het bladgoud hersteld. Bij de restauratie kreeg het hoofdgebouw de oorspronkelijke zalmroze kleur en gele dakpannen terug. Een Duitse fabriek beschikte nog over de juiste mallen voor de oorspronkelijk gebruikte geelgeglazuurde Ludowici- dakpannen en maakte nieuwe pannen voor het jachtslot. Al het pleisterwerk van het jachtslot is vervangen en het tegelmozaïek is teruggebracht. In totaal zijn 35.000 nieuwe glasmazaïeken tegeltjes van vier bij vier centimeter in zeven verschillende kleuren gemaakt.

In 2019 zijn op het landgoed open plekken gerealiseerd voor natuurbegraven. Natuurmonumenten werkt hierin samen met Natuurbegraven Nederland. Er is een natuurbeheerplan opgesteld om de natuur te herstellen. Amerikaanse vogel- kers, Douglasspar en Amerikaanse eik worden vervangen door inheemse soorten zoals eik, linde, zoete kers en wilde appel. Open plekken in het bos zorgen voor meer zonlicht op de bodem, waar zandhagedis en hazelworm van profiteren. De natuurbegraafplaats is een openbaar natuurgebied gebleven en dus toegankelijk voor bezoekers. Met de opbrengsten van het natuurbegraven wordt meer natuur in de regio gerealiseerd. Zo wordt een stuk landbouwgrond in het Zevendal tussen de Mookerheide en de Sint-Jansberg omgevormd tot natuur. Het gebied wordt ingericht als kruidenrijk grasland met fruitbomen en scheerhagen.

Natuurmonumenten kan landgoed en jachtslot Mooker- heide alleen herstellen door samen te werken met partners zoals Zelfgeplukt, Natuurbegraven Nederland en het restaurant Jachtslot Mookerheide.

JACHTSLOT

De natuur bedankt de deelnemers van de Postcode Loterij

Bedankt voor 34 jaar steun!

Natuurmonumenten

3 BEDRIJFSVOERING EN ORGANISATIE

3.1 Verslag van het bestuur

De ledenraad, het bestuur en de directie bepalen de koers van Natuurmonumenten. De ledenraad – de gekozen afvaardiging van de leden – zorgt ervoor dat de stem van de achterban duidelijk doorklinkt, bespreekt de hoofdlijnen van het beleid en benoemt bestuursleden. De directie – benoemd door het bestuur – is verantwoordelijk voor de dagelijkse bedrijfsvoering. Zij legt verantwoording af aan het bestuur. Het bestuur heeft de algemene leiding. Het bestuurt en ziet toe op hoofdlijnen; de uitvoering van beleid is gedelegeerd aan de directie. Het bestuur bestaat uit negen personen die ieder voor vier jaar worden benoemd met de mogelijkheid van een eenmalige verlenging van vier jaar. Het bestuur doet zijn werk onbezoldigd. Het bestuur streeft naar een diverse samenstelling. Profielen voor vacatures in het bestuur worden opgesteld op basis van benodigde inhoudelijke expertise en competenties.

In 2023 is Jeroen Dijsselbloem herbenoemd als voorzitter voor een periode van vier jaar en zijn er twee nieuwe bestuursleden benoemd na een werving & selectie-proces onder begeleiding van een extern bureau: Narina Mnatsakanian, met een financieel en impact beleggen profiel, en Merel Soons, gespecialiseerd in Landgebruik en Biodiversiteit.

Het bestuur heeft in 2023 zeven keer vergaderd.

Inhoudelijke verdieping

Het bestuur c.q. de bestuursleden heeft c.q. hebben zich op verschillende onderwerpen extra inhoudelijk verdiept.

- Het Nationaal Programma Landelijk Gebied en de Gebiedsgerichte Aanpak;
- Het herstel van de opslagcapaciteit van broeikasgassen in veengebieden;
- De lobby rond stikstof en gebiedsgerichte aanpak;
- De ontwikkeling van de Sallandse Heuvelrug;
- De positionering van Natuurmomenten in het publieke debat;

- Natuurherstel in het Fochteloërveen met aandacht voor de externe drukfactoren die van invloed zijn op onze natuurgebieden.

Het bestuur is regelmatig op de hoogte gesteld van de actualiteit rond het stikstofdossier, de campagne *Beterschap voor de natuur*, Natuurcompensatie in de Voordelta na aanleg van de tweede Maasvlakte en de actualisering van de meerjarenstrategie.

Vereniging

Ook in 2023 hebben alle bestuursleden weer deelgenomen aan een vergadering van de ledencommissies in alle provincies. Het bestuur krijgt daar waardevolle inzichten die ze meeneemt bij haar besluitvorming. Zoals eerder afgesproken wordt de ledenraad meer betrokken bij inhoudelijke onderwerpen. Het ochtenddeel van de ledenraadsvergadering in november, over de langere termijn doelen natuur werd voorbereid door een aantal ledenraadsleden. Ook wordt het idee uitgewerkt voor het instellen van tijdelijke thematische werkgroepen waarin ledenraadsleden mee kunnen denken over voor de natuur en vereniging belangrijke onderwerpen.

Juridische structuur

Vereniging Natuurmonumenten staat aan het hoofd van een groep met de 100% deelneming Houdstermaatschappij Natuurmonumenten B.V. (met haar 100% deelnemingen in Nevenactiviteiten Natuurmonumenten B.V. en Natuurmonumenten Natuurbegraven B.V.) en de 100% deelneming in Kasteel Eerde Exploitatie B.V. te Ommen en minderheidsdeelnemingen Consortium Grensmaas B.V. te Heel (33%) en Buitenleven Vakanties B.V. te Deventer (25%).

Samenstelling bestuur en nevenfuncties bestuursleden

Jeroen Dijsselbloem, voorzitter

Burgemeester Eindhoven
Benoemd 2019, herbenoemd 2023,
termijn loopt af in 2027

Hanneke Schuiling, penningmeester

Directeur-Generaal ministerie van Defensie
Benoemd 2016, herbenoemd 2020,
termijn loopt af in 2024

Merel Soons, plaatsvervangend voorzitter en secretaris

Hoogleraar Landgebruik en Biodiversiteit aan de Universiteit Utrecht
Benoemd 2023, herkiesbaar 2027,
termijn loopt af in 2031
Nevenfunctie:
Lid van de Voorlopige Adviescommissie Nationale Parken.

Marion Koopman, bestuurslid

COCO The Social Hub
Benoemd 2018, herbenoemd 2022,
termijn loopt af in 2026
Nevenfuncties:

- commissaris VGZ
- non executive board member Gospooky
- lid DenkWerk

Marc Oosterhout, bestuurslid

Zelfstandig consultant
Benoemd (november) 2020, herkiesbaar 2024,
termijn loopt af in 2028
Nevenfuncties:

- voorzitter SIRE
- voorzitter van het crowdfunding platform Voordekunst

Evelien Verbij, bestuurslid

Directeur BoerenNatuur
Benoemd 2018, herbenoemd in 2022,
termijn loopt af in 2026
Nevenfunctie:
Lid Raad van Toezicht van de Unie van Bosgroepen

Berno Strootman, bestuurslid

Eigenaar-directeur van Strootman Landschapsarchitecten
Benoemd 2021, herkiesbaar 2025,
termijn loopt af in 2029
Nevenfunctie:
Lid van de Raad van Advies van de Nederlandse Tuinenstichting

Marjolein Landheer, bestuurslid

Chief Risk Officer / lid van de Raad van Bestuur bij Triodos Bank
Benoemd op 19 november 2022, herkiesbaar 2026,
termijn loopt af 2030
Nevenfunctie:
Lid Raad van Toezicht van Cordaid (t/m maart 2023)

Narina Mnatsakanian, bestuurslid

Hoofd Impact Beleggen bij UBS Asset Management
Benoemd 2023, herkiesbaar 2027,
termijn loopt af in 2031
Nevenfunctie:
Lid Adviesraad Qdrop Global

Afgetreden in 2023:

Koos Biesmeijer, plaatsvervangend voorzitter en secretaris

Wetenschappelijk directeur Naturalis Biodiversity Center (Leiden) en hoogleraar Natuurlijk Kapitaal aan de Universiteit Leiden
Benoemd 2015, herbenoemd 2019,
afgetreden november 2023

Samenstelling directie en nevenfuncties directieleden

Pim van der Feltz (algemeen directeur)

Nevenfuncties op persoonlijke titel:

- Lid Raad van Commissarissen NV de Nederlandse Spoorwegen (Groep), per 2017
- Lid Raad van Advies NWO (De Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek), per 2018

Teo Wams (directeur Natuurbeheer)

Nevenfuncties namens Natuurmonumenten:

- Lid bestuur St. Onderhoudsfonds Slot Haamstede, per 2004
- Bestuurslid Stichting Weidegang
- Voorzitter Adviescommissie Kennisnetwerk Ontwikkeling en Beheer Natuurkwaliteit (OBN)
- Lid bestuur St. J.P. Kuiperfonds (Texel), per 2022

Nevenfuncties op persoonlijke titel:

- Voorzitter vereniging tot behoud van de Wilmkebreekpolder, per 2019
- Lid RvA Louis Bolk Instituut, per 2019
- Lid RvT IUCN Nederland, per 2021
- Lid bestuur Nationale Monumenten Organisatie (NMO), per 2023
- Lid adviesraad St. Centrum voor Landbouw en Milieu

Pauline Mulder (directeur Financien en Bedrijfsvoering)

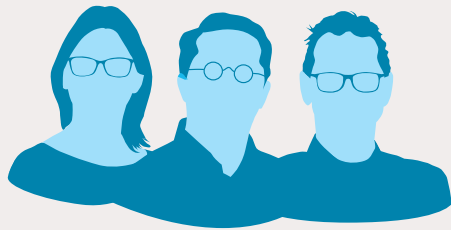
Nevenfuncties namens Natuurmonumenten:

- Lid van RvT Buitenleven Vakantiewoningen, per februari 2023

Nevenfunctie op persoonlijke titel:

- Lid van de Raad van Commissarissen van Triple Jump, per augustus 2016

Vereniging, bestuur en organisatie

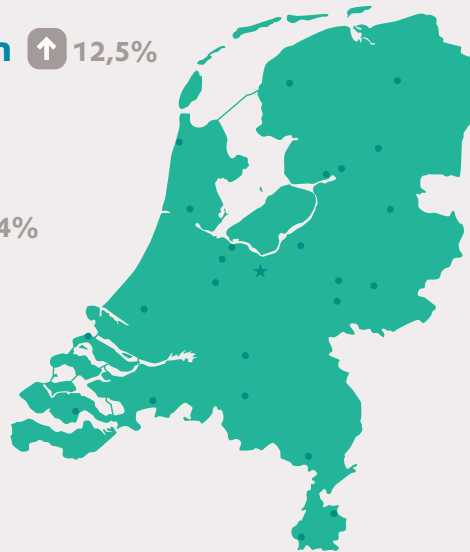

9 onbezoldigde bestuursleden ↑ 12,5%
3 directieleden

84 ledenvertegenwoordigers* ↑ 2,4%
82 in 2022
12 ledencommissies

24 beheereenheden
1 centraal kantoor

762 medewerkers ↑ 1%
751 in 2022

7.165 vrijwilligers ↑ 5%
6.833 in 2022

Natuur in cijfers

Verdeling oppervlakte per beheertype in hectares

			2022	2023
	N01	Grootschalige, dynamische natuur	22.614	22.476
	N15	Droge bossen	20.310	20.320
	N12	Rijke graslanden en akkers	14.918	14.966
	N04	Stilstaande wateren	9.884	9.893
		Overige gronden	7.507	7.305
	N06	Voedselarme venen en vochtige heiden	5.928	6.011
	N14	Vochtige bossen	5.975	5.981
	N07	Droge heiden	4.490	4.503
	N13	Vogelgraslanden	3.995	4.061
	N05	Moerassen	3.610	3.621
	N10	Vochtige schraalgraslanden	3.151	3.381
	N00	Nog om te vormen naar natuur	3.270	3.234
	N08	Open duinen	2.757	2.759
	L01	Groen blauwe landschapselementen	997	1.013
	N16	Bossen met productiefunctie	928	920
	N17	Cultuurhistorische bossen	835	831
	N09	Schorren of kwelders	654	654
	N11	Droge schraalgraslanden	283	297
	L02	Historische gebouwen en omgeving	285	284
	N02	Rivieren	114	114
	N03	Beken en bronnen	45	45
	L03	Aardwerken	33	33
	Totaal		112.583	112.702

Beheer

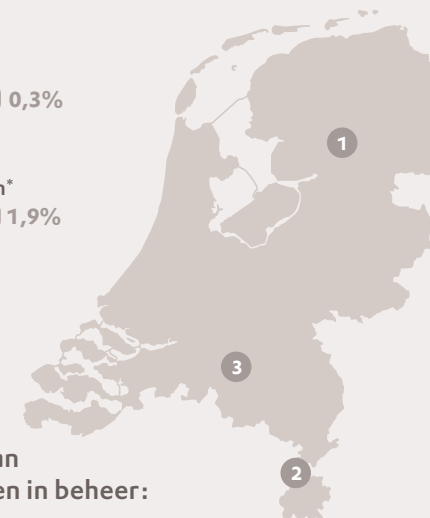
Oppervlakte totaal **112.702 hectare** ↑ 0,1%
112.583 in 2022

Natura 2000 **74.368 hectare** ↓ 0,1%
74.431 in 2022

Waarvan:

Eigen beheer **94.036 hectare** ↓ 0,3%
94.274 in 2022

Beheer door derden* **18.666 hectare** ↑ 1,9%
18.309 in 2022

Voorbeelden van nieuwe terreinen in beheer:

- Holtingerveld (22,6 ha)**
Dankzij deze aankoop komt de mogelijkheid voor de ontwikkeling van droge en natte schraallanden, waarmee een completer heidelandschap kan worden hersteld.
- Maasuiteerwaarden (29,1 ha)**
Met deze aankoop wordt lokaal de oorspronkelijke ambitie van Meanderende Maas gerealiseerd.
- Kampina (29,2 ha)**
Hiermee wordt een klimaatbuffer gerealiseerd die bijdraagt aan het ecosysteemherstel van de Beerze.

3.2 Bestuurscommissies

De bestuurscommissies bereiden onderwerpen, die in de bestuursvergaderingen aan de orde komen, inhoudelijk voor. De bestuurscommissies gaan dieper en inhoudelijker op onderwerpen in, waardoor het bestuur zich bij de besluitvorming in principe op de hoofdlijnen kan richten. Het bestuur laat zich informeren over de bevindingen van de bestuurscommissies via een mondelinge toelichting tijdens de bestuursvergadering en neemt deze bevindingen mee in haar besluitvorming. Er zijn drie bestuurscommissies: de bestuurscommissie Beheer en Ontwikkeling, de bestuurscommissie Financiën & Audit en de bestuurscommissie Marketing & Communicatie. Daarnaast is er nog de bestuurscommissie voor de directie, die de werkgeversrol vervult. De samenstelling van de bestuurscommissies wordt vermeld op de website.

3.3 Verslag van de vereniging

De beide ledenraadvergaderingen werden dit jaar gehouden op het hoofdkantoor van de vereniging te Amersfoort. De voorbereidende bijeenkomsten (vragenuurtjes om verdiepende vragen te stellen over de onderwerpen financiën, natuurbeheer en marketing en communicatie) waren digitaal. Bij de bijeenkomsten die voor de ledenraadsleden georganiseerd worden, wordt steeds de afweging gemaakt of de meeting live of digitaal is. Zo ontstaat een goede mix van live- en digitaal vergaderen waarbij de reistijd beperkt wordt, maar toch genoeg mogelijkheden blijven elkaar live te ontmoeten.

In de voorjaarsvergadering keurde de ledenraad het jaarverslag 2022 goed en verleende het bestuur

decharge over het gevoerde beleid. Daarnaast werd Narina Mnatsakanian benoemd tot bestuurslid en Jeroen Dijsselbloem herbenoemd tot bestuurslid en voorzitter van de vereniging. Verder benoemde de ledenraad de ledenraadsleden Rietje van Delft en Hinderijke Willemse tot lid van de vertrouwenscommissie. En werd de verdeling van de ledenraadszetels over de ledencommissies voor een nieuwe periode van vier jaar (2024 – 2027) vastgesteld. De verdiepende sessie, voorafgaand aan de officiële vergadering stond in het teken van diversiteit, het betrekken van jongeren en de wijze waarop gewerkt wordt aan verjonging van de organisatie. Dit als eerste stap naar een betere afspiegeling van de samenleving, ter verrijking en voor de toekomst van onze vereniging. Tijdens de novembervergadering werden onder meer de begroting 2024 en de meerjarenverkenning 2024-2026 besproken en het contributiebeleid vastgesteld. De ledenraad benoemde tijdens deze vergadering Merel Soons tot bestuurslid en vicevoorzitter. De verdiepende sessie in de ochtend ging over de langere termijn doelen natuur, een onderwerp dat de ledenvertegenwoordigers na aan het hart ligt.

Dit jaar is gestart met een derde ronde bezoeken van bestuursleden aan de ledencommissies. Ook zijn er door het jaar heen verschillende verdiepende Groen Colleges georganiseerd over actuele thema's zoals klimaatbuffers, gebiedsgerichte aanpak en biodiversiteit. De Groen Colleges worden georganiseerd voor vrijwillige collega's en ledencommissieleden om hen te inspireren, informeren en te verbinden aan de vereniging. De deelnemers worden in de vorm van een gratis online webinar via Teams door collega's meegenomen in een vaak inhoudelijk verhaal. Per college zijn er vaak drie invalshoeken: het overkoepelende inhoudelijke verhaal, de maatschappelijke context en een gebied als voorbeeld.

3.4 Verslag ledencommissies

De ledencommissies hebben bij hun activiteiten veel aandacht besteed aan de landelijke thema's van Natuurmonumenten. Zo hebben ze ook dit jaar activiteiten rond het thema 'Water' georganiseerd. Na de provinciale verkiezingen zijn de petities van leden aangeboden aan de nieuwe bestuurders. Andere jaarthema's waren 'Biodiversiteit' en 'Beterschap natuur'. Meerdere commissieleden hebben deelgenomen aan de boswachtersmars voor een beter natuur- en klimaatbeheer bij de Tweede Kamer.

De thema's zijn vaak in twee stappen gecommuniceerd met de leden: eerst een online webinar, waarin de inhoudelijke onderwerpen goed aan bod komen en daarna een excursie in het veld, om te zien wat er in de praktijk gebeurt. Hierbij zijn vaak ook vertegenwoordigers van andere organisaties zoals waterschappen betrokken. Voordeel van deze aanpak is dat er tijdens de excursie kan worden aangehaakt bij het eerdere inhoudelijke verhaal.

Het betrekken van nieuwe doelgroepen is een van de thema's waaraan de ledencommissies aandacht besteden. Meerdere commissies proberen samen met opleidingsinstituten jongeren te betrekken bij het werk van Natuurmonumenten. Zo werken ze aan verjonging om diversiteit en continuïteit binnen de ledenraad te borgen.

Een ander inspirerend thema is de visie voor Natuurmonumenten op de lange termijn. De voorbereiding van dit thema in de ledenraad is verzorgd door een werkgroep met daarin leden van verschillende ledencommissies. Tijdens de ledenraadvergadering zijn meerdere besproken strategieën in tekeningen uitgewerkt. De deelnemers zijn erg enthousiast over aanpak en resultaat.

3 BEDRIJFSVOERING EN ORGANISATIE

Iedere ledencommissie heeft nu een regulier overleg met de beheereenheden. De ledencommissies zijn hierdoor betrokken bij de werkzaamheden, en activiteiten kunnen op elkaar worden afgestemd. De ledencommissies hebben sinds kort de technische mogelijkheid om zelf nieuwsbrieven voor leden samen te stellen. Het contact met bestuursleden is geïntensiveerd door informele bezoeken aan de ledencommissies.

Groningen

Na de goede ervaringen van vorige jaren organiseerden de drie noordelijke provincies weer gezamenlijke activiteiten rond een thema. Er waren webinars en excursies rond het thema Water, waarbij door de leden van de klankbordgroepen input is gegeven aan het programma.

In voorgaande jaren heeft de rol van de ledencommissie als ambassadeur en vertegenwoordiging van leden vooral vorm gekregen door informatie-uitwisseling over de natuurgebieden. Om deze rol nog beter te vervullen is ervoor gekozen om leden meer te betrekken: door het peilen van hun belangstelling, samen de natuurgebieden te beleven en hen waar mogelijk te betrekken bij vrijwilligerswerk. Er zijn zo nieuwe klankbordleden en vrijwilligers geworven. Daarnaast zijn er op basis van de belangstellingpeiling meerdere excursies georganiseerd, onder andere in het kweldergebied langs de Groningerkust.

Friesland

Met kruiwagens vol handtekeningen is de aandacht van nieuwe provinciebestuurders gevraagd voor de waterkwaliteit in de drie noordelijke provincies. Deze media-activiteit is georganiseerd door de werkorganisatie, maar bij de feitelijke aanbieding waren enkele ledencommissieleden actief. De waterkwaliteit kreeg ook

extra aandacht bij de leden tijdens een veldbezoek aan het Koningsdiep. Dit veldbezoek was het vervolg op het webinar in samenwerking met de ledencommissies van Groningen en Drenthe. Dankzij twee zeer goede sprekers, met een achtergrond van het gebied en waterkwaliteitszaken in dit gebied, is het onderwerp voor de geïnteresseerde groep leden goed toegelicht.

Na de goede ervaringen in samenwerking met de noordelijke ledencommissies is ook met buurcommissie Flevoland & Zwarte Meer contact gelegd voor nauwere uitwisseling van ervaringen.

Drenthe

De ledencommissie heeft gewerkt aan verbetering aan de samenwerking met de beheereenheden. Er zijn afspraken gemaakt over regulier contact. De ledencommissie neemt zo kennis van de opstelling van jaarplannen en in overleg worden mogelijke activiteiten geprioriteerd. Ervaringen hoe leden het beste kunnen worden bereikt en betrokken worden uitgewisseld. Afsproken is dat communiceren en activeren van leden een hernieuwde focus en invulling krijgt.

Extern is de ledencommissie betrokken bij bijeenkomsten over onder andere bollenteelt, landschapsvisie voor de Drents-Friese grensstreek en Tweede Kamerverkiezingen. Met de klankbordgroep is overlegd over het thema Water. In de bijeenkomst zijn aanbevelingen en mogelijke strategieën geformuleerd.

Overijssel

De jaarvergadering van de ledencommissie Overijssel was in de Vreugderijkerwaard, op de biologische schapenboerderij die nauw samenwerkt met Natuurmonumenten.

De activiteit is bezocht door ruim 70 leden en was een succes. Tijdens de ledenbijeenkomst in Nationaal Park Sallandse Heuvelrug is aandacht gegeven aan Biodiversiteit en verdwenen soorten.

Vier leden van ledencommissie hebben een tweedaagse cursus gevolgd over moderne melkveehouderij in relatie tot natuurbeheer, op Hogeschool Aeres in Dronten. De deelnemers zijn erg enthousiast over de opgedane kennis en inzichten. Vooral de informatie over alle dilemma's die spelen, helpen bij de gesprekken met leden over landbouw en natuur.

Het thema Water heeft veel aandacht gekregen. De waterpetitie is in deze provincie ruim 9000 keer ondertekend en aangeboden aan Provinciale Staten. Een webinar gecombineerd met vier excursies in Twente was een groot succes. De excursies waren binnen de kortste keren vol en de deelnemers waren erg enthousiast.

Flevoland & Zwarte Meer

De ledencommissie heeft samen met verschillende betrokken partijen een excursie georganiseerd over waterbeheer in Flevoland, naar gemaal De Blocq van Kuffeler. Dit is het jongste gemaal van Flevoland, maar in zijn soort één van de grootste ter wereld. Met als thema 'Water in nood' gaven waterexperts, zoals de dijkgraaf, een hydroloog van Natuurmonumenten, een bestuurder van drinkwaterbedrijf Vitens en de projectleider van het project Oostvaarders-oevers van Rijkswaterstaat, een toelichting over de huidige staat en de toekomst van het water in Flevoland. Namens de Flevolandse ondertekenaars is de waterpetitie door de ledencommissie aangeboden aan de gedeputeerde. De leden van de klankbordgroep zijn tijdens een excursie

3 BEDRIJFSVOERING EN ORGANISATIE

in Harderhoek door de boswachter bijgepraat over grote veranderingen die in het gebied op stapel staan. Zoals ook bij Friesland gemeld hebben we een mooi contact gehad met de LC-Friesland om meer van elkaar te leren en eventueel samen te doen.

Gelderland

In Gelderland wordt al enkele jaren gewerkt met vijf permanente contactgroepen (PCG's). Tot nu toe functioneerden deze als interne overleggroep. Aanvullend werken de PCG's in nauw overleg met de ledencommissie en de beheereenheden aan verbetering van de contacten met de regionale achterban. Een eerste aanzet daartoe is het verschijnen van een nieuwsbrief en de organisatie van een regionaal seminar.

De jaarvergadering van de ledencommissie vond plaats op kasteel Hackfort, er waren veel belangstellenden (>100), met goede sprekers van Natuurmonumenten en Waterschap Rijn en IJssel. Aansluitend was er een interessante excursie. Deze excursie was ook aanleiding voor een vervolgactiviteit, waarbij de PCG met het waterschap overlegd heeft over het maabeleid in natuurgebieden.

Utrecht & Vechtplassen

Dit jaar zijn drie ledenbijeenkomsten georganiseerd over het thema 'Water'. In het voorjaar was een informatieve bijeenkomst met bijdragen van experts van Natuurmonumenten en het Waterschap Amstel, Gooi en Vecht over het watersysteem in ons werkgebied en de afhankelijkheid van onze natuur van water. In juni is met medewerking van boswachters van de beheereenheid Vechtplassen een excursie gehouden in Botshol en Waverhoek, gebieden met een sterk waterafhankelijke natuur.

In het najaar is met hulp van beheereenheid Utrecht en een bestuurslid van Hoogheemraadschap De Stichtse Rijnlanden een lezing en excursie georganiseerd in de Kaapse Bossen, boven op de Utrechtse Heuvelrug, waar juist gebrek aan water het grootste knelpunt is.

Om meer jongeren te betrekken zijn bachelor-studenten geografie & planologie uitgenodigd om voor hun scriptie een onderwerp te kiezen dat gekoppeld kan worden aan belangrijke thema's binnen de ledencommissie.

Noord-Holland

Hoogtepunt van het jaar was de viering van het 50-jarige beheer van het Zwanenwater. De ledencommissie heeft samen met de beheereenheid een bijeenkomst georganiseerd voor mensen die al 50 jaar of langer lid zijn van Natuurmonumenten. Ook tijdens de jaarvergadering is aandacht besteed aan het Zwanenwater, met een voordracht over het heden en de toekomst van het Zwanenwater. De bijeenkomst is gevolgd door een interessante excursie in het gebied.

Bij de zeer goed bezochte ledenbijeenkomst op Landgoed Elswout is door boswachter Marieke Schatteleijn - bekend van het tv-programma BinnensteBuiten - een inspirerende lezing gegeven over het belang van de natuur voor onze gezondheid. Er waren ruim 170 deelnemers, onder wie een team van betrokken en behulpzame jonge scouts.

Zuid-Holland

De ledenvergadering in Ouddorp met het thema Water is gecombineerd met drie excursies op Goeree. De dag was een groot succes met veel betrokkenheid van de deelnemers. Zuid-Hollandse leden hebben ruim 18.000

ansichtkaarten verstuurd om hun zorgen over de waterkwaliteit te delen. Deze kaarten zijn door de ledencommissie overhandigd aan de gedeputeerde van Water. Evenals vorige jaren organiseerde de ledencommissie enkele webinars. Dit jaar over Natuurinclusief boeren (nedertarwe), Water (Stop de watercrisis!) en Opkomen voor biodiversiteit. Bij het laatste onderwerp is een oproep gedaan aan leden om de beterschapswens voor de natuur in te vullen. De ledencommissie werkt nauw samen met de provinciaal ambassadeur en de beheereenheden. Regelmatig wordt aandacht besteed aan natuurinclusieve landbouw nabij de stad, met als voorbeeld het project Rotterdam de Boer op!

Zeeland & Volkerak

Vertegenwoordigers van Natuurmonumenten hebben samen met andere belanghebbenden een noodkreet geuit over de risico's van het gebruik van staalslakken in de Deltawateren. Er zijn vooral grote zorgen voor de waterkwaliteit in de Ooster- en Westerschelde. Zij roepen de staatssecretaris van Infrastructuur en Waterstaat Heijnen op om in te grijpen.

Vanwege omstandigheden zijn er dit jaar minder activiteiten georganiseerd. Werving van nieuwe leden voor deze ledencommissie staat in de startblokken.

Noord-Brabant en rijk van Nijmegen

De twee aangeboden excursies hebben voorzien in een behoefte: binnen een dag waren de excursies met elk 100 deelnemers al volgeboekt. Deze excursies zijn georganiseerd in samenwerking met de beheereenheden. Op de Kampina is tijdens de excursie op twee locaties toelichting gegeven op beheer, verdroging en vernatting.

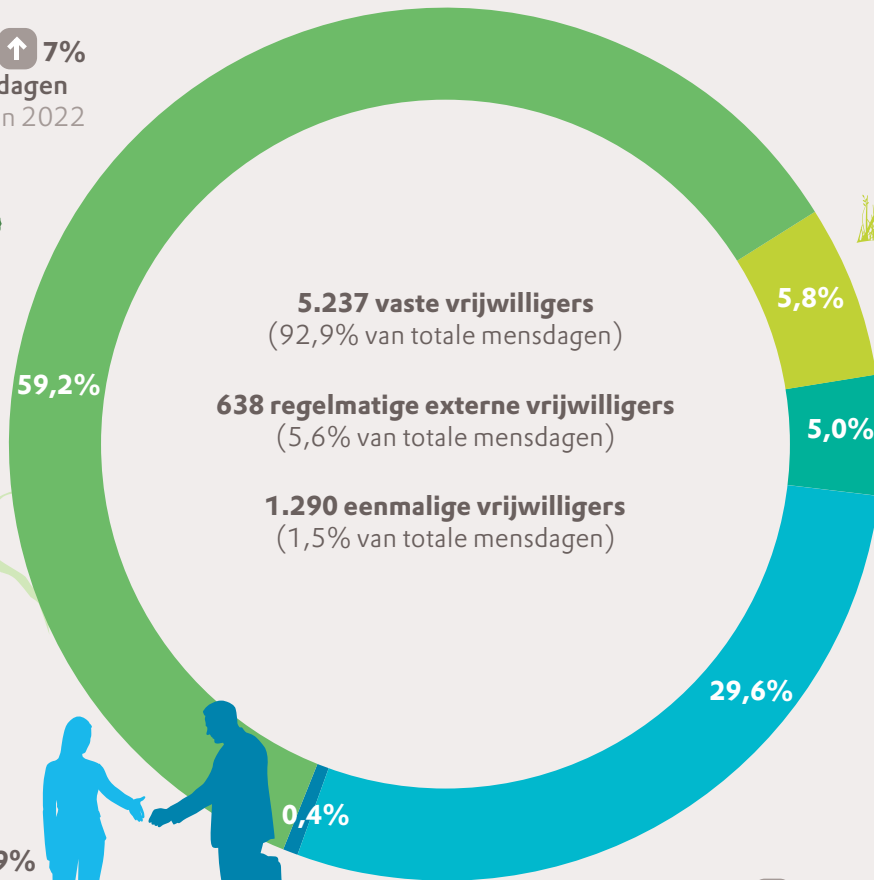
Vrijwilligers

7.165 vrijwilligers ↑ 5%
6.833 in 2022

70.814 mensdagen ↑ 9%
65.053 in 2022

Beheer ↑ 7%
41.909 dagen
39.062 in 2022

Inventarisatie ↓ 1%
4.093 dagen
4.140 in 2022

Ondersteunende werkzaamheden ↑ 21%
3.572 dagen
2.941 in 2022

Belangenbehartiging ↑ 49%
271 dagen
182 in 2022

Publiekscontact ↑ 12%
20.969 dagen
18.728 in 2022

Hoogtepunt dit jaar was de excursie in het Jachtslot Mookerheide. Dit gebouw staat op landgoed Mookerheide.

Natuurmonumenten werkt aan een restauratie van het jugendstil-gebouw, en de werkzaamheden zijn nu zover gevorderd dat het Jachtslot weer te bezoeken is.

Een aantal commissieleden gaat regelmatig mee met boswachters in de natuurgebieden om goed geïnformeerd te zijn. Vervolgens staan ze bij de informatiepunten om in contact te komen met leden en informatie te delen. Enkele commissieleden zijn bovendien vrijwillig boswachter, zodat zij op meerdere manieren contact hebben met de achterban.

Limburg en De Kempen

De ledencommissie is erg tevreden over de manier waarop de ledenbijeenkomsten zijn georganiseerd. Na een bijeenkomst met uitleg over wat Natuurmonumenten doet in een specifiek natuurgebied (en waarom), is er een excursie. Deze aanpak sluit aan bij de belangstelling van de leden. De ledencommissie kiest de activiteiten op basis van de tweejaarlijkse enquête onder de leden. Het aantal aanmeldingen is steeds hoger dan het aantal beschikbare plaatsen.

De bijeenkomst in Swartbroek had als thema Natuur-inclusieve landbouw. Natuurmonumenten werkt samen met vele boeren die grond pachten in de natuurgebieden voor uitvoering van het boerenbedrijf. Uiteraard vraagt dit om aanpassing van boer en boswachter. Swartbroek is hier een mooi voorbeeld van. De coördinator natuurbeheer van Natuurmonumenten en biologisch melkveehouder vertelden en illustreerden hoe samenwerking in de praktijk werkt.

3.5 Risicomanagement

Achtergrond en aanpak

Risicomanagement heeft als doel het beheersen en waar mogelijk reduceren van risico's die het realiseren van de doelstellingen van Natuurmonumenten bedreigen. Het Management Team van Natuurmonumenten brengt periodiek risico's in kaart, classificeert deze, identificeert welke maatregelen er al zijn getroffen ten aanzien van deze risico's en welke aanvullende maatregelen noodzakelijk zijn. Met het bestuur en directie worden de risicomatrix en de voortgang op mitigerende maatregelen periodiek besproken. Omdat het volledig uitsluiten van risico's niet mogelijk is, zoekt Natuurmonumenten steeds naar de juiste balans tussen risico-acceptatie en het nemen van de juiste maatregelen.

Het in 2022 geïdentificeerde risico van afname van het aantal leden en de fondsenwervingsinkomsten mede als gevolg van hoge inflatie heeft zich niet gematerialiseerd in 2023. De risico matrix is hierop aangepast.

Belangrijke risico's en onzekerheden die in boekjaar 2023 zijn geïdentificeerd:

Risico – Fraudegevallen

De directie/het management van Natuurmonumenten is zich bewust van het inherente risico van fraude dat zij, zowel intern als extern, loopt bij het uitvoeren van haar activiteiten en dienstverlening. We kunnen te maken hebben met potentiële fraudegevallen, zoals het doorbreken van interne beheersingsmaatregelen door het management en risico's omtrent de opbrengstenverantwoording. Het bestuur houdt toezicht op uitgevoerde frauderisicoanalyses door de directie van Natuurmonumenten.

Genomen maatregelen - Onze (financiële) processen kenmerken zich door de aanwezigheid van functiescheiding. Hiermee voorkomen we dat slechts één persoon ongecontroleerd transacties of verplichtingen kan aangaan, autoriseren, verwerken en afwickelen en toegang heeft tot bezittingen van Natuurmonumenten. Ondanks alle beheersingsmaatregelen blijven er risico's bestaan. Transparante besluitvorming, de governance structuur, een open cultuur waarbij we elkaar durven aan te spreken, de aanwezigheid van een vertrouwenspersoon om niet-integer handelen te melden, en audits op de naleving van beheersingsmaatregelen moeten ertoe bijdragen dat fraude tijdig wordt gesignaleerd. Als aanvullende maatregel is besloten de activiteiten van de afdeling Interne Audit uit te breiden van de natuurinhoudelijke evaluaties naar ook financiële en bedrijfsmatige audits en fraude preventie. De directie is van mening dat, met alle analyses en getroffen beheersingsmaatregelen, de risico's met betrekking tot een beheerste en integere bedrijfsvoering inzichtelijk zijn en op een adequate wijze worden gemitigeerd.

Risico – Toenemende cyber(on)veiligheid

De afgelopen jaren zijn er regelmatig berichten in de media over cyberaanvallen, gevallen van ransomware en datalekken. Ook als Natuurmonumenten hebben we te maken met toenemende cyberonveiligheid.

Genomen maatregelen - Er is een risico-inventarisatie uitgevoerd op basis waarvan acties worden uitgevoerd om risico's te verminderen en er worden met regelmaat testen en audits uitgevoerd. Samen met de Privacy Officer en de Functionaris Gegevensbescherming bewaakt de Information Security Officer de processen en systemen rondom dit thema en ontwikkelt deze verder met als primaire doelen het voorkomen en het in een vroeg stadium detecteren van incidenten en een snelle respons te bieden bij incidenten en bedreigingen.

3 BEDRIJFSVOERING EN ORGANISATIE

Daarnaast doorlopen alle medewerkers het digitale leerprogramma Digitaal Waterdicht: ARDA. Dit programma draagt bij aan digitale bewustwording; hoe online risico's te leren herkennen en ernaar te handelen.

Risico – Klacht bij de Europese Commissie

Naar aanleiding van een klacht ingediend bij de Europese Commissie door enkele particuliere grondbezitters over de PNB regeling, welke klacht volgens de Europese Commissie later zou zijn 'opgevolgd' door de Vereniging Gelijkberechtiging Grondbezitters ('VGG'), oordeelde de Europese Commissie in een besluit d.d. 2 september 2015, dat de Staat de subsidieregeling weliswaar onterecht niet van tevoren heeft aangemeld bij de Commissie, maar keurde zij die regeling achteraf alsnog zonder verdere voorwaarden goed.

Zowel de VGG als de natuurbeschermingsorganisaties hebben op verschillende gronden tegen dit besluit van de Europese Commissie beroep ingesteld. De VGG heeft beroep ingesteld, omdat zij van mening is dat de formele onderzoeksprocedure had moeten worden geopend. De natuurbeschermingsorganisaties hebben mede beroep aangetekend, omdat de natuurbeschermingsorganisaties onder andere in tegen stelling tot de Europese Commissie van mening zijn dat zij niet kwalificeren als 'onderneming', maar een organisatie die overheidsbeleid vormgeeft en uitvoert. Aldus is geen sprake van staatssteun die tevoren had moeten worden aangemeld bij de Europese Commissie. Voorts is er naar het inzicht van de natuurbeschermingsorganisaties evenmin sprake geweest van een 'economisch voordeel', althans niet in de mate die de Europese Commissie lijkt aan te nemen en heeft de PNB regeling niet geleid tot een vervalsing van de

mededinging en/of een beïnvloeding van het interstatelijk handelsverkeer, omdat het alleen gaat over Nederlandse natuur die de overheid tevoren had aangewezen en moest worden behouden of ontwikkeld.

Genomen maatregelen – In september 2020 is er een uitspraak geweest van het EU Hof van Justitie in Luxemburg. In dit arrest zijn de conclusies van het EU Gerecht uit 2018 in stand gelaten en is geoordeeld dat de Europese Commissie de PNB regeling middels een verkeerde onderzoeksprocedure heeft beoordeeld, en er zodoende een procedureel gebrek kleefde aan het eerdere besluit van de Europese Commissie uit 2015. Het gevolg van de arresten van het Gerecht en het EU Hof van Justitie is dat het besluit van de Europese Commissie van 2 september 2015 nietig is. De Europese Commissie zal de PNB regeling vermoedelijk aan een hernieuwde beoordeling onderwerpen en daarbij de formele procedure volgen. De natuurbeschermingsorganisaties wachten (de voortgang van) dit eventuele hernieuwde onderzoek af en zien de uitkomst ervan wederom met vertrouwen tegemoet. Tot op heden heeft de Europese Commissie het onderzoek niet geopend. Het is niet bekend of en zo ja wanneer het hernieuwde onderzoek zal beginnen.

In het kader van de PNB-regeling, gelijk de subsidie-regelingen vóór de invoering van de PNB-regeling in 1993, werden de natuurbeschermingsorganisaties belast met de aankoop of verkrijging van gronden ten behoeve van de totstandbrenging van de Nederlandse Ecologische Hoofdstructuur (thans: Natuurnetwerk Nederland) met als uitdrukkelijk doel de verworven gronden planmatig te transformeren en daarmee ook financieel af te waarderen tot natuurterrein, om deze eeuwigdurend als natuur te

beheren en te behouden, alsmede gratis open te stellen voor het publiek. De waarde van deze terreinen is in beginsel nihil, omdat kwalitatief adequaat beheer van natuurterreinen per saldo geld kost. In die zin is er ook geen sprake van financiële bevoordeling of andersoortige begunstiging van de natuurbeschermingsorganisaties, waardoor naar onze mening ook geen sprake is van staatssteun. Terugvordering van subsidies dan wel de rente daarover is naar onze mening thans ook niet aan de orde. Daarom is gelijk aan voorgaande jaren geen verplichting opgenomen in de jaarrekening. Voor de volledigheid zij opgemerkt dat mocht de Europese Commissie na herbeoordeling toch tot de conclusie komen dat sprake is van (on)verenigbare staatssteun, de Staat gedwongen kan zijn (een deel van) de ontvangen steun en/of de rente daarover terug te vorderen van de natuurbeschermingsorganisaties hetgeen materiële gevolgen kan hebben voor de financiële positie van de natuurbeschermingsorganisaties. Welk besluit de Europese Commissie zal nemen, zal eerst echter moeten worden afgewacht. We blijven ons verder graag richten op onze relatie en samenwerking met particuliere natuureigenaren, die Natuurmonumenten van grote waarde vindt en met wie wij in grote mate belangen delen, ook ten aanzien van toekomstig natuurbeheer.

De Terreinbeherende Organisaties (TBO's) en de VGG blijven in gesprek om te verkennen of er mogelijkheden zijn om de inmiddels langlopende zaak in der minne te beslechten. (Ook) bij een minnelijke regeling dient rekening te worden gehouden met materiële gevolgen voor de financiële positie van de natuurbeschermingsorganisaties.

3.6 Duurzaamheid

Natuurmonumenten zet zich in om in 2040 klimaatneutraal te zijn. In een strategisch plan is beschreven welke stappen we als organisatie zetten om dit doel te behalen. We zetten in op verduurzaming van onze gebouwen, het wagenpark en machines, het inkoopbeleid en we gebruiken schonere brandstoffen voor voer- en vaartuigen. Naast deze technische maatregelen maken we duurzame keuzes in het dagelijks werk. We werken regelmatig thuis, vergaderen regelmatig online en kiezen voor de fiets en openbaar vervoer waar en wanneer dat kan. In 2023 is de audit in het kader van de CO₂-prestatieladder weer met goed gevolg doorlopen en heeft Natuurmonumenten het certificaat voor trede 3 weer voor 3 jaar ontvangen.

Vervoermiddelen

We zetten de verduurzaming van ons wagenpark en ons materieel onverminderd voort. Voor auto's die alleen bedoeld zijn om te rijden over de weg is een elektrische auto de norm. Voor functionele dienstauto's die ook in de gebieden moeten kunnen rijden, kijken we kritisch naar de combinatie van functionaliteit, duurzaamheid en kosten. Omdat de markt vooralsnog beperkte duurzame alternatieven biedt voor onze functionele behoefte, is de overstap naar HVO100 (synthetische brandstof uit reststromen) alvast grotendeels gemaakt. Deze brandstof zien wij als duurzame tussenstap in de transitie naar volledig uitstootvrije machines, auto's en boten.

Gebouwen

Het gebruik van onze gebouwen maakt maar een beperkt deel uit van onze totale voetafdruk. Dit komt vooral door het feit dat we een contract voor groene stroom en groen gas hebben voor alle gebouwen die we zelf gebruiken. Het gaat hierbij om 100 procent Nederlandse windstroom van zee, aangevuld met stroom van onze eigen zonnepanelen waarmee we steeds meer energie zelf opwekken. In 2025 is het doel om de propaanaansluitingen van alle gebouwen die we zelf gebruiken te hebben verwijderd. Voor gasaansluitingen ligt dit doel op 2030. Afgelopen jaar zijn er vier propaanaansluitingen verwijderd en zeven adressen staan gepland voor 2024. Op zes adressen zijn gasaansluitingen opgeheven en op negen adressen zijn werkzaamheden gepland voor 2024. Bij alle renovaties passen we de grootst mogelijke isolatiewaarden toe en doen we dit met materialen die een zo laag mogelijke impact hebben op het milieu.

Loterijen dragen jaarlijks meer dan 600 miljoen bij aan de samenleving.

Nederland heeft een degelijk loterijstelsel en dat resulteert in een meer dan royale afdracht aan goede doelen, cultuur en sport. Meer dan 230 goede doelen worden, via loterijen, gesteund en maken grote idealen én kleinschalige initiatieven werkelijkheid. Loterijgelden komen terecht tot in de haarvaten van de samenleving. Meer dan 600 miljoen kan jaarlijks ingezet worden voor het maatschappelijk belang!

Dit is een stelsel waar we trots op mogen zijn. Natuurmonumenten maakt zich hard voor het behoud en verdere ontwikkeling van het loterijstelsel, zodanig dat het maatschappelijk belang optimaal geborgd en versterkt wordt. Loterijgeld is immers goud waard voor de samenleving.

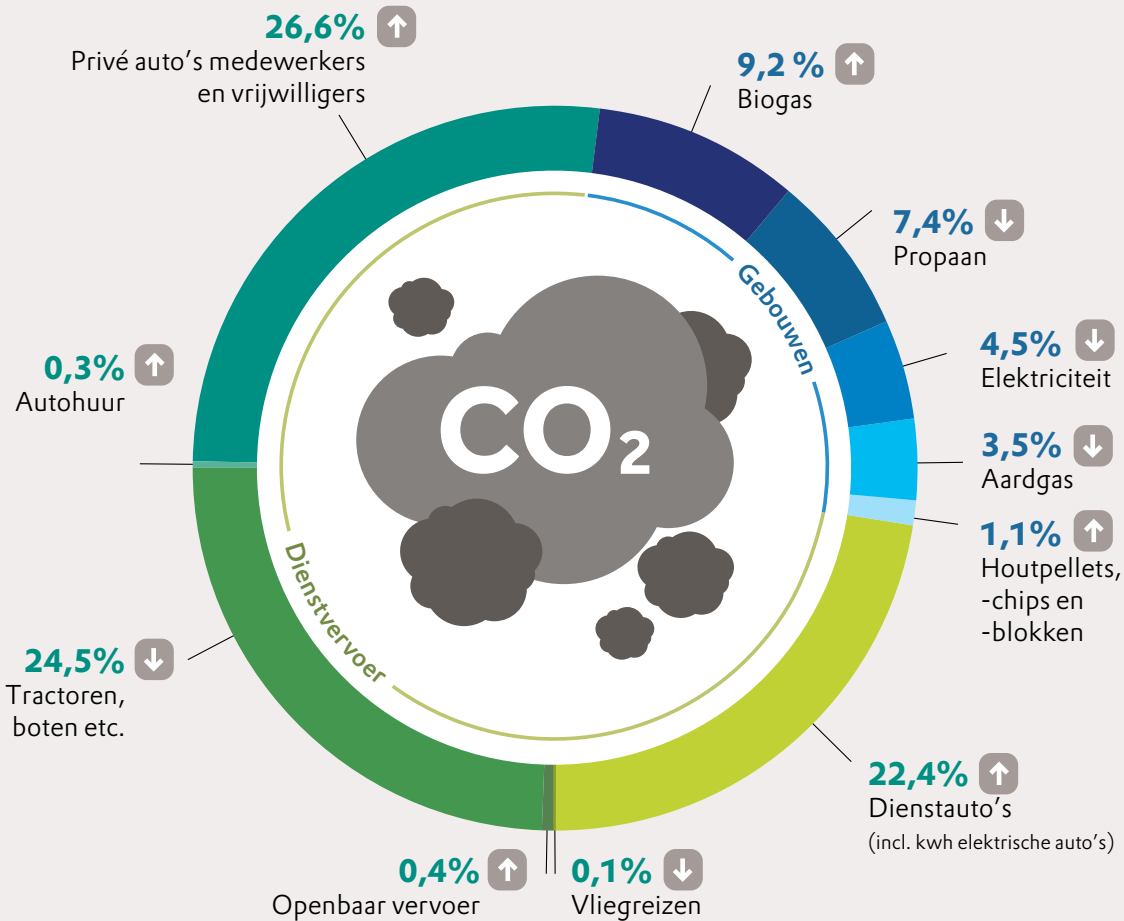
Natuurmonumenten wordt gesteund door de Nationale Postcode Loterij sinds 1990. Dankzij deze steun kunnen wij jaarlijks investeren in behoud en ontwikkeling van het Nederlands landschap – en konden wij een start maken met grote projecten zoals 'Rotterdam de boer op!', Marker Wadden en bijvoorbeeld het 'Otterparadijs'. Wij zijn de deelnemers van de Nationale Postcode Loterij dankbaar voor hun voortdurende steun.

KLIMAAT

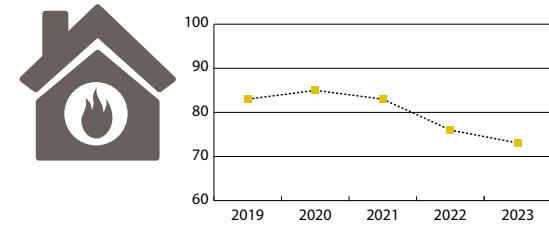
Klimaatvoetafdruk bedrijfsvoering:

1.900 ton CO₂ ↓ 14,8%
2.229 in 2022

© Natuurmonumenten

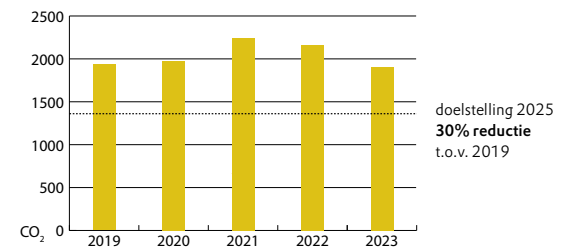
Gebouwen met gasaansluiting

Vervoer

Klimaatvoetafdruk

CO₂-voetafdruk

De CO₂-voetafdruk van Natuurmonumenten wordt bepaald door de CO₂-uitstoot van al het energiegebruik, gebruikte brandstoffen en dienstreizen. Van deze onderdelen wordt het verbruik vermenigvuldigd met de daarvoor geldende CO₂-emissiefactor. In de infographic 'Klimaat' op pagina 27 is te zien dat onze uitstoot is gedaald van 2.229 (2022) naar 1.900 ton CO₂ per jaar. De afname is vooral toe te schrijven aan de overstap naar HVO100 brandstof en daardoor fors lager dieselgebruik en een flink lager gasverbruik op het hoofdkantoor door daar de temperatuur in de winter te verlagen.

3.7 Beleggingen en duurzaam beleggingsbeleid

Beleggingsbeleid

Natuurmonumenten heeft haar beleggingsbeleid vastgelegd in een beleggingsstatuut. Het streven van Natuurmonumenten is om het reëel belegd vermogen van de organisatie op lange termijn in stand te houden om zo de bijdrage aan het exploitatieresultaat te kunnen garanderen. Natuurmonumenten streeft ernaar de beleggingsportefeuille op een duurzame en maatschappelijk verantwoorde wijze te beleggen.

Het beleggingsbeleid is mede gebaseerd op een ALM-studie (Asset Liability Management) uitgevoerd in 2021. Het doel van een dergelijke studie is om te bepalen welk beleggingsbeleid het beste aansluit bij de benodigde financiering van de kernactiviteiten op korte en lange termijn.

De bestuurscommissie Financiën & Audit evalueert tenminste eens in de drie jaar het beleggingsstatuut en

de beleggingsstrategie en kan ten behoeve daarvan een ALM-studie laten uitvoeren. In 2024 zal een nieuwe ALM studie worden uitgevoerd en zal het strategische kader worden geëvalueerd in relatie tot de haalbaarheid van de financiële doelstellingen, de duurzaamheidscriteria en de risicohouding die het bestuur heeft vastgesteld. Natuurmonumenten heeft het beleggingsbeleid mede uit functiescheiding gedeeltelijk uitbesteed aan gerenommeerde externe partijen. Robeco is al meerdere jaren de beheerder van de aandelenportefeuille, terwijl verschillende delen van de obligatieportefeuille zijn toevertrouwd aan specialistische beheerders zoals Aegon Asset Management, Goldman Sachs Asset Management (voorheen NN Investment Partners (NNIP), Financieringsmaatschappij voor Ontwikkelingslanden (FMO), en Robeco. Bank ten Cate & Cie adviseert Natuurmonumenten over alle aspecten van het vermogensbeheer.

De strategische beleggingsmix bestaat uit

- 35% wereldwijde aandelen
- 65% vastrentende waarden onderverdeeld in:
 - 10% Europese bedrijfsobligaties
 - 10% Inflation Linked bonds
 - 10% Nederlandse hypotheekleningen
 - 30% Liquide krediet
 - 5% Directe bedrijfsleningen

Daarnaast bestaat de mogelijkheid om een gedeelte van de portefeuille op bankdeposito's te plaatsen.

De vermogensbeheerders letten bij hun selectie op de duurzaamheidsaspecten, governance en de sociale aspecten van de beleggingen.

Duurzaamheid van de beleggingsportefeuille

In 2023 hebben we het aandelenmandaat nog verder verduurzaamd en hebben we het beleid aangepast door uitsluiting van alle bedrijven die een negatieve of neutrale score hebben op één of meerdere Sustainable Development Goals.

Met deze aanpassingen kwalificeert op dit moment 90% van de aandelen portefeuille als een SFDR artikel 9 strategie, waarbij we in 2024 zullen toegroeien naar een volledige artikel 9 strategie. Dit betekent dat er uitsluitend wordt belegd in ondernemingen die een positieve bijdrage leveren aan concrete en meetbare duurzame doelstellingen. Om het restrisico te adresseren dat we ondanks een artikel 8 strategie toch investeren in fossiele energie, passen we een additionele uitsluiting van fossiele energie toe op de portefeuille. We beleggen daarmee alleen in bedrijven die een positieve bijdrage leveren aan de SDG's en we beleggen niet in fossiele energie.

In 2023 is er weer overleg (engagement) gevoerd met bedrijven over hun beleid. Zo worden ondernemingen gestimuleerd een publieke toezegging te doen om hun impact op de biodiversiteit te minimaliseren en ecosystemen te behouden en herstellen tegen 2030. Ook de bedrijfsobligatieportefeuille wordt duurzaam belegd. De portefeuille van directe leningen via NNIP/FMO heeft tevens bijgedragen aan het duurzaamheidsprofiel van de totale portefeuille. FMO helpt de afnemers van de leningen via een combinatie van strikte voorwaarden en actief advies om doelstellingen op gebied van milieu, sociale doelen en governance te realiseren. Het mitigeren van klimaatverandering en stimuleren van werkgelegenheid in opkomende landen zijn de belangrijkste impact doelstellingen die FMO nastreeft.

De beleggingsportefeuille

De beleggingsportefeuille van Natuurmonumenten behaalde in 2023 een rendement van +10,0%. Hiermee is het verlies over 2022, dat -9,6% bedroeg, voor een groot deel ingelopen. Dat beleggen op lange termijn lonend is blijkt uit het rendement van de beleggingsportefeuille sinds begin 2007, dat gemiddeld 5,9% per jaar bedraagt. Over dezelfde periode bedroeg het rendement op liquide middelen gemiddeld 0,6% per jaar.

Ondanks de verschillende crises die in deze periode plaatsvonden, waaronder de wereldwijde financiële crisis van 2007-2009, de Europese schulden crisis rond 2011, de covid-pandemie en de stagflatie omgeving van 2023, heeft de beleggingsportefeuille een duidelijk hoger rendement behaald dan indien de gelden liquide zouden zijn aangehouden. Hiermee is de koopkracht van het vermogen in stand gebleven en bovendien reële vermogensgroei behaald waarmee in de toekomst de maatschappelijke doelstelling van Natuurmonumenten kan worden ondersteund.

Het rendement over 2023 van +10,0% is iets beter dan de +9,7% die de strategische benchmark behaalde vanwege de wat langere looptijden in het mandaat voor inflatiegerelateerde obligaties en selectie voor de bedrijfsobligaties en de aandelenportefeuille. Het rendement op Nederlandse hypotheek bleef achter door stijging van hypotheekrente in 2023, waar de kapitaalmarktrente een daling liet zien.

In 2023 is verdere invulling gegeven aan het uitbreiden van de liquide kredietportefeuille door het aankopen van €10 miljoen medio van het jaar. In het najaar is besloten

de opbouw van de categorie liquide krediet te temporeren en overtollige liquiditeiten tijdelijk aan te houden in kortlopende Duitse staatsobligaties met een looptijd van 3 tot 12 maanden en een rente van tussen de 3,5% en 3,7%. De beleggingsportefeuille van Natuurmonumenten behaalde in 2023 een positief beleggingsresultaat van €18 miljoen na aftrek van kosten. Het positieve beleggingsresultaat in 2023 compenseert grotendeels het beursjaar 2022 dat zeer negatief uitviel.

3.8 Faunabeheer

Natuurmonumenten biedt een thuis aan vele soorten dieren. Soms leidt de aanwezigheid van bepaalde soorten tot overlast, onveiligheid of schade, bij de burens, maar ook in onze eigen terreinen. Deze situaties proberen we zoveel mogelijk te voorkomen, in eerste instantie door de inzet van niet-dodelijke middelen. Pas als deze maatregelen onvoldoende werken, passen we afschot of andere middelen toe. Dat doen we na een zorgvuldige afweging en in samenwerking met andere belanghebbenden. In de gebieden van Natuurmonumenten zijn in 2023 de volgende aantallen dieren gedood in het kader van faunabeheer: 207 wilde zwijnen, 186 reeën, 583 damherten, 122 edelherten, 73 vossen en 1.557 ganzen.

3.9 Human Resource Management

HR faciliteert de organisatie om zich zo goed mogelijk voor te bereiden op de grote opgaven, zonder de kerntaken van Natuurmonumenten uit het oog te verliezen. De HR-strategie blijft gericht op persoonlijk leiderschap als basis.

Met het uitgangspunt dat HR in de lijn ligt wordt invulling gegeven aan het goed werkgeverschap vanuit de leidinggevendenden. We equiperen de leidinggevendenden om deze rol goed, uniform en conform ons HR beleid uit te dragen. We zetten in op een weerbare en adaptieve organisatie waarin effectief samenwerken vanzelfsprekend is.

Alle medewerkers zijn in de gelegenheid gesteld om deel te nemen aan een periodiek medisch onderzoek. Dit is een preventief individueel onderzoek dat collega's meer inzicht geeft in hun gezondheid. Naar verwachting heeft 50% van de medewerkers hiervan gebruik gemaakt.

Diversiteit

De ambitie is om o.a. als werkorganisatie een afspiegeling te zijn van de samenleving, met de kracht van diversiteit in gedachten. Dit betekent: ánders werven, bewust worden van onbewuste vooroordelen en nieuwe ideeën inzetten om inclusiviteit te vergroten. In 2023 hebben we de vruchten geplukt van een beweging die we in 2022 hebben ingezet: meer kansen voor jongeren, zodat er een meer evenwichtige leeftijdsopbouw in de organisatie ontstaat.

Ook in 2023 hebben we een bewuste focus gezet op deze doelgroep, van alle nieuwe collega's die in 2023 gestart zijn, is 40% jonger dan 36 jaar. Dit is een realisatie van onze doelstelling. Tevens hebben we extra aandacht aan deze groep gegeven via JONG NM met als doel dat deze nieuwe jonge collega's zich verbonden voelen met elkaar, zich veilig voelen om een plek in te nemen en hun eigenheid juist in te brengen. Want: met de komst van jongeren ontstaat er niet alleen diversiteit in leeftijd. De jongere generatie is opgegroeid in een andere tijd dan oudere collega's, heeft andere behoeftes en andere beelden over

wat goed is voor de organisatie. Het is aan ons om hier ruimte voor te maken en die verschillen te benutten. Opdat diversiteit, inclusiviteit en gelijkwaardigheid ontstaat.

Positie innemen en onze weerbaarheid in een gepolariseerd landschap

Afgelopen jaar hebben we onze kennis vergroot over polarisatie. Thema's als 'de wolf' en 'Nationaal Programma Landelijk Gebied' (NPLG) brengen collega's aan bestuurlijke tafels en in het veld in soms lastige situaties. Samen met Bart Brandsma (autoriteit op het gebied van polarisatie) hebben we een handreiking opgesteld die alle collega's kan helpen om bewust te kiezen welk standpunt behulpzaam is in een gepolariseerd debat. Op verschillende manieren hebben we deze kennis breed gedeeld in de organisatie. Daarnaast hebben we voorbereidingen getroffen voor een weerbaarheidstraining voor alle collega's (vrijwillig en betaald) die in het veld in gesprek komen met bezoekers. Deze training start begin 2024.

Fysieke en sociale veiligheid

De start van het team veiligheidskundigen in 2022 heeft er afgelopen jaar in geresulteerd dat 85% van alle risico inventarisaties en evaluaties (RI&E's) zijn uitgevoerd. Dit heeft ons zicht gegeven op risico's en acties die nodig zijn om ervoor te zorgen dat onze (vrijwillige) collega's en bezoekers veilig zijn in onze gebieden en in onze gebouwen.

Overige hoogtepunten 2023

Ook dit jaar zijn er weer vijf mooie Groen Colleges georganiseerd voor vrijwillige collega's, ledencommissieleden en betaalde collega's. Deze keer over biodiversiteit, natuurkwaliteit & verkiezingen, de canon van Natuurmonumenten, de gebiedsgerichte aanpak (GGA) en klimaatbuffers. Het best bezochte college werd door meer dan 200 deelnemers bijgewoond. Deze colleges zijn geschikt voor een breed publiek en het is dan ook onze ambitie om de colleges meer bekendheid te geven, in de hoop dat het deelnemersaantal nog verder omhoog gaat.

Bezoldigingsbeleid

Natuurmonumenten valt onder de CAO Bos en Natuur. De huidige CAO heeft een looptijd van 1 jaar, van 1 juli 2023 t/m 30 juni 2024.

3.10 Integriteit

De richtlijnen voor integer handelen zijn blijvend in ontwikkeling, zo ook in 2023. De klokkenluidersregeling is aangepast aan de hand van de laatste wetgeving. Daarnaast heeft een professionalisering van de klachtencommissie plaatsgevonden. Zo is een vaste onafhankelijke externe klachtencommissie geformeerd en zijn de leden van de interne klachtencommissie benoemd. Daarbij wordt de klachtencommissie nu ondersteund door een externe secretaris. De leden van de klachtencommissie

zijn dit jaar getraind om goed geëquipeerd een klacht te kunnen behandelen. Tot slot is aan de hand van een actuele klacht de klachtenregeling geoptimaliseerd in samenwerking met de OR.

In het algemeen is het aantal klachten in 2023 toegenomen ten opzichte van de voorgaande jaren. Geen enkele klacht is hetzelfde door de grote verscheidenheid van de klagers, de klacht/melding, de beklagden, de complexiteit en de diverse regelingen waar ze onder vallen.

In 2023 zijn er in het totaal 25 meldingen, signalen c.q. vermeende klachten binnen gekomen, vallend onder de klachten & geschillen regelingen die we als Natuurmonumenten hebben rondom ongewenst gedrag of onheuse bejegening. Het grootste deel hiervan is conform regeling naar tevredenheid afgehandeld. Sommige klachten lopen nog door en daarvan wordt de afhandeling in 2024 verwacht. Op basis van opgedane ervaringen is een actieplan voor 2024 geformuleerd waarin aandacht is voor verbeterpunten en het beter inbedden van hoe we met de gevolgen van klachten om kunnen gaan, omdat dit grote impact heeft voor alle betrokkenen in de organisatie, zowel klagers als beklagden alsook collega's. Er is in 2023 met grote regelmaat aandacht gegeven aan het thema sociale veiligheid. Enerzijds specifiek met de groep leidinggevendens tijdens de leidinggevendensbijeenkomsten. Anderzijds door de leidinggevendens in hun eigen teams.

3 BEDRIJFSVOERING EN ORGANISATIE

Certificeringen

SNL (Subsidiestelsel Natuur en Landschap): Natuurmonumenten is gecertificeerd natuurbeheerder en voldoet aan de kwaliteitseisen (voor beheer, organisatie en administratie) die als voorwaarden voor de subsidieregeling voor natuur- en landschapsbeheer (SNL) door de provincies zijn vastgesteld

FSC (Forest Stewardship Council): internationale certificering voor verantwoord bosbeheer gericht op zowel de bijzondere natuur- en cultuurwaarden van bossen, verkoop van hout dat vrijkomt bij beheer en veilig werken.

CO₂-prestatieladder: De CO₂-Prestatieladder is een duurzaamheidsinstrument dat organisaties helpt bij het reduceren van hun CO₂-uitstoot en de kosten die ze daarvoor moeten maken.

CBF-keurmerk: Het CBF (Centraal Bureau Fondsenwerving) toetst of goede doelen aan strenge kwaliteitseisen voldoen. Aan de 682 Erkende Goede Doelen kun je gerust geven. Dan weet je zeker dat jouw donatie daadwerkelijk bijdraagt aan een betere wereld. Het CBF levert ook een bijdrage aan een professionele en transparante goededoelensector.

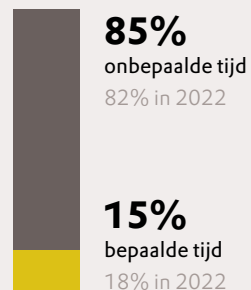
POM status: Natuurmonumenten is erkend als Professionele organisatie voor monumentenbehoud (POM). Deze erkenning wordt toegekend aan organisaties die rijksmonumenten in eigendom hebben en als statutaire doelstelling – en in beleidsdocumenten – instandhouding van dit culturele erfgoed voldoende professioneel geborgd hebben op basis van criteria van het Ministerie van OC&W.

Medewerkers

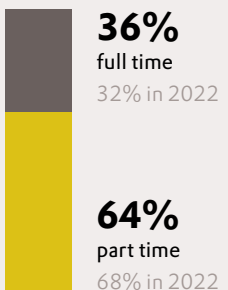
762 medewerkers ↑ 1%
751 in 2022

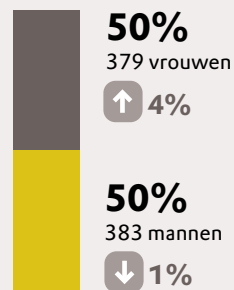
Arbeidscontract

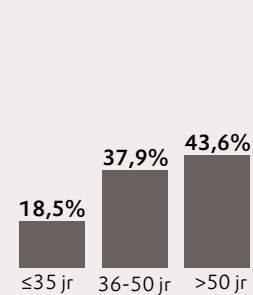
Dienstverband

Gender

Leeftijdscategorie

Gemiddelde leeftijd

47,0 jaar
46,9 in 2022

Ziekteverzuim

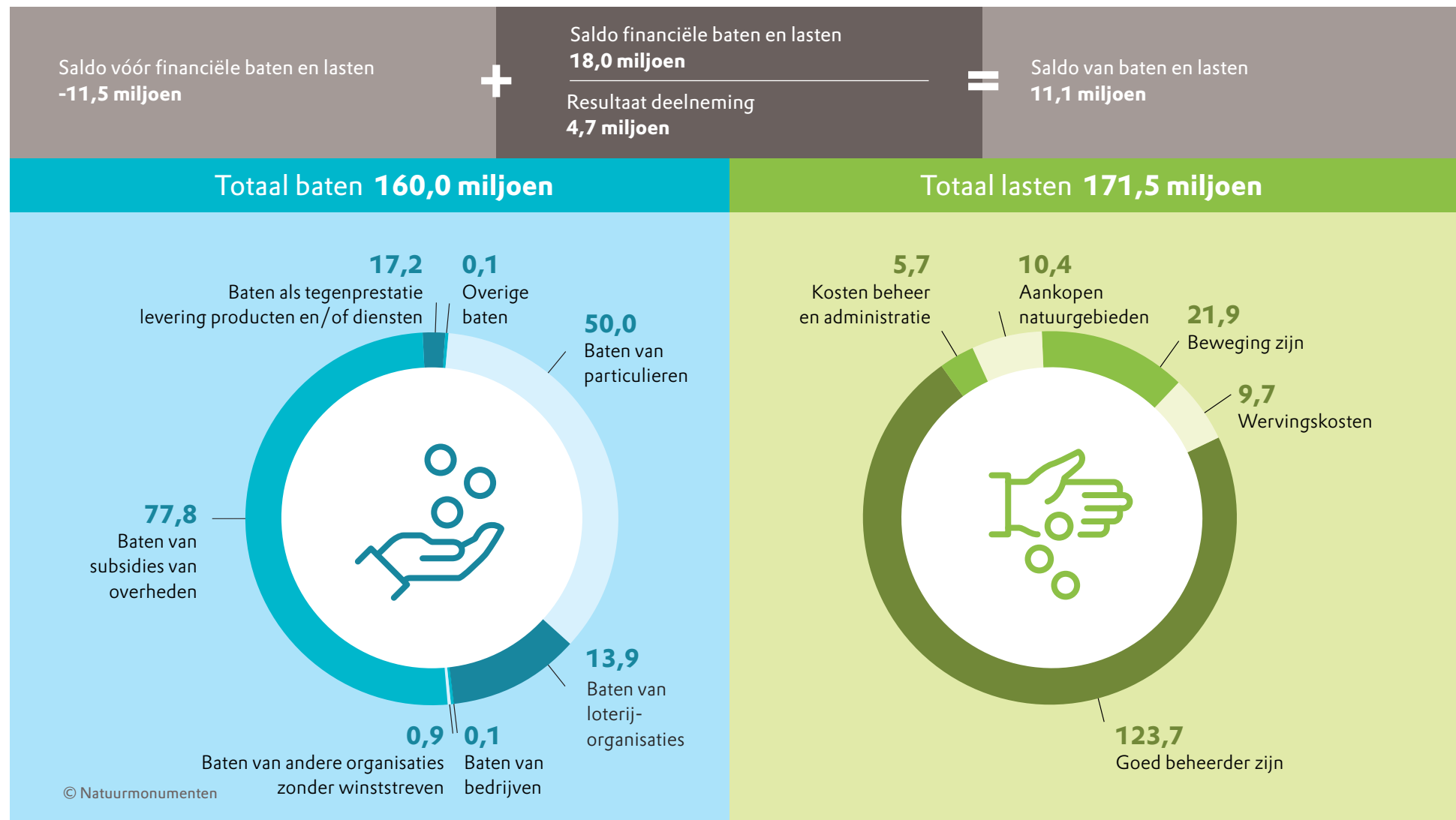

5,5%
4,7% in 2022

4 FINANCIËLE TERUG- EN VOORUITBLIK

4.1 Financiële samenvatting van de resultaten in 2023

Het saldo van baten en lasten in 2023 is €11,1 miljoen positief, mede door incidentele baten uit nalatenschappen en positieve beleggingsresultaten. Onderstaand is een samenvatting van de Staat van baten en lasten over het verslagjaar weergegeven.

De vereniging beschikt over een gezonde financiële huishouding. Mede door dit positieve resultaat is het algemene beeld dat de vereniging over een gezonde financiële huishouding beschikt. De balanspositie is solide. Er is sprake van een gezond eigen vermogen uitgedrukt in fondsen en reserves, die ruim boven de vastgestelde hoogte van de continuïteitsreserve (€125,8 miljoen) blijven. Hierdoor is de continuïteit gegarandeerd. Dit is van belang omdat Natuurmonumenten over voldoende middelen moet kunnen beschikken om ook op de lange termijn haar activiteiten, zoals natuurbeheer en de zorg voor het cultureel erfgoed, uit te kunnen voeren.

Onze verwachting is dat Natuurmonumenten ook in de (nabije) toekomst voldoende kasstromen blijft genereren om aan haar verplichtingen te kunnen blijven voldoen. Voor een verdere toelichting op de ontwikkelingen van de balans en Staat van baten en lasten wordt verwezen naar het jaarverslag 2023 in hoofdstuk 5.

4.2 Financiële vooruitblik van Natuurmonumenten in de komende 3 jaar

Doelstellingen

Het meerjarenplan is opgebouwd op basis van de strategie van Natuurmonumenten. In 2023 is de meerjarenstrategie tot 2030 'Nederland Natuurrijker' vastgesteld, waarbij een aantal aanscherpingen zijn geformuleerd ten opzichte van de in 2019 geformuleerde strategie 'Nederland Natuurlijk!'. De begroting wordt jaarlijks herijkt op basis van nieuwe inzichten en realisatie van doelstellingen.

De komende decennia staan voor Natuurmonumenten in het teken van ecologisch en landschappelijk herstel van onze hele groene ruimte. Het is duidelijk geworden dat het voor een duurzame landbouw, aanpassing aan klimaatverandering en het behoud van een goed leefmilieu absoluut nodig is dat we de natuur niet uitschakelen maar juist inschakelen. Onze natuurreservaten zijn als schatkamers goud waard, maar de essentie is om in ons gehele landelijk gebied, in de landbouwgebieden en in de watergebieden, natuur de ruimte te geven om onze bondgenoot te zijn. Voor een grotere rijkdom aan plant- en diersoorten, voor afkoeling, ontspanning, productie van goed voedsel en bescherming tegen stijgend (zee)water. Als beweging van mensen met hart voor natuur, landschap en cultureel erfgoed gaat Natuurmonumenten daarin de komende jaren voorop.

Opstelling begroting

De huidige onzekere tijden vertalen zich door in de begroting voor 2024 en verder. Zo leidt de hoge inflatie tot een structureel hoger lastenniveau, bijvoorbeeld op salaris-kosten, uitbesteed werk, energiekosten en kantoorkosten. Naast deze begrote tegenvallers zijn ook de risico's in de begroting hoog: we zullen rekening moeten houden met de onzekerheden die we om ons heen zien en die een invloed kunnen hebben op deze begroting. Er is gekozen om een conservatieve en realistische begroting op te stellen.

De jaren 2025 en 2026 zijn opgenomen in de Meerjarenverkenning die in het najaar van 2023 door de Ledenraad is vastgesteld. Door m.n. extra projectinzet in het kader van Programma Natuur in 2024 ligt het begrotingsniveau voor 2024 hoger dan de bedragen die zijn opgenomen in de meerjaren verkenning voor 2025 en 2026, die is opgesteld voordat het volledige effect van Programma Natuur bekend was. De verwachting is dat deze trend de komende jaren gaat doorzetten. We zullen deze nieuwe inzichten meenemen bij het opstellen van de Meerjarenverkenning 2025-2027.

In de begroting 2024 wordt uitgegaan van een realistisch rendement op beleggingen, dat lager ligt dan het hoge rendement in 2023. Het begrote tekort in 2024 wordt gedekt door geplande onttrekkingen uit bestemmings-reserves en – fondsen.

4 FINANCIËLE TERUG- EN VOORUITBLIK

Begroting 2024 en financieel meerjarenplan 2025-2026

(x€1.000)		Realisatie 2023	Budget 2024	MJV 2025	MJV 2026
Som van de baten		160,0	169	152,9	155,1
Rc	Besteed aan de doelstellingen	156,0	167,1	145,8	143,9
Rd	Wervingskosten	9,9	11,7	12,7	13
Re	Beheer en administratie	5,7	4,9	5,3	5,4
Som van de lasten		171,5	183,6	163,7	162,3
Saldo voor financiële baten en lasten		-11,5	-14,7	-10,9	-7,2
Rf	Saldo financiële baten en lasten	18,0	6,4	6,3	6,5
		6,5	-8,3	-4,6	-0,7
Rg	Resultaat deelnemingen	4,7	2,7	1,4	1,6
Saldo van baten en lasten		11,1	-5,6	-3,2	0,9

Toelichting baten

In 2024 zijn de baten hoger dan in 2025 en 2026 vanwege met name baten uit projectsubsidies en overige baten.

In 2024 t/m 2026 is een extra ledenwervingsambitie opgenomen. Dit resulteert in een stijging van inkomsten uit baten van particulieren. Dit is in lijn met de doelstelling van de vastgestelde Marketing & Communicatie strategie.

Toelichting lasten

De huidige hoge inflatie zal voor Natuurmonumenten ook leiden tot een structureel hoger lastenniveau. Er is voor gekozen om de inflatiepercentages op te nemen zoals aangegeven door de CPI index. Daarnaast is er structureel sprake van een stijging van de lasten als gevolg van onder meer CAO-loonstijgingen, een toename van het areaal, wijzigingen in beheertype en de inzet op projecten. De lasten besteed aan de doelstellingen zijn in 2024 fors hoger door met name de inzet op projecten in het kader van Programma Natuur. Deze hogere lasten worden voornamelijk gefinancierd uit hogere subsidie inkomsten en onttrekking uit fondsen en reserves.

Toelichting saldo van baten lasten

De negatieve saldi van baten en lasten zullen worden onttrokken aan de fondsen en reserves.

Opmaken bestuursverslag 2023

Voor informatie over de financiële resultaten verwijzen wij u naar het financieel verslag.

Het bestuursverslag is opgemaakt op 17 april 2024.

FINANCIËEL VERSLAG

JAARVERSLAG

Natuurmonumenten

2023

5 JAARREKENING 2023

39

5.1	Balans per 31 december 2023 na bestemming van het saldo van baten en lasten	39
5.2	Staat van baten en lasten over het boekjaar 2023	41
5.3	Kasstroomoverzicht 2023	43
5.4	Grondslagen voor waardering en resultaatbepaling	44
5.5	Toelichting op de balans per 31 december 2023	48
5.6	Toelichting op de staat van baten en lasten over het boekjaar 2023	69
5.7	Overige toelichtingen	80
	Gebeurtenissen na balansdatum	82
	Overige gegevens 2023	84
	<i>Controleverklaring van de onafhankelijke accountant</i>	84

Jaarrekening over de periode 1 januari t/m 31 december 2023

5.1 Balans per 31 december 2023 na bestemming van het saldo van baten en lasten

Activa (x€1.000)	31-12-2023	31-12-2022
B1 Materiële vaste activa		
B1a Natuurgebieden en opstallen	-	-
B1b Ruilgronden	7.048	6.401
B1c Bedrijfsgebouwen, inventaris en machines	27.388	26.986
B1d Niet aan de bedrijfsuitoefening dienstbaar	5.092	5.530
B1e Gronden voor natuurbegraven	-	-
	39.528	38.917
B2 Financiële vaste activa	5.654	843
B4 Vorderingen en overlopende activa	59.903	53.429
B5 Effecten en overige beleggingen	204.122	153.890
B6 Liquide middelen	19.535	44.831
Totaal activa	328.743	291.910
B7 Ministerie van EZK inzake leningen aankoopsubsidies		
restant hoofdsom	163.445	174.291
saldo lopende lening	1.252	1.246

5 JAARREKENING 2023

Passiva (x€1.000)	31-12-2023	31-12-2022
B8 Reserves en fondsen		
Bestemmingsreserves		
B8a Reserve als bron van inkomsten	185.913	172.176
B8b Bestemmingsreserve aankopen natuurterreinen	24.555	28.008
B8b Bestemmingsreserve nalatenschappen	11	260
B8b Bestemmingsreserve ENCI groeve	430	642
B8b Bestemmingsreserve Langcyclisch Beheer en Onderhoud	2.438	1.775
B8b Bestemmingsreserve Natuurlijk Nederland	1.708	1.708
B8b Bestemmingsreserve verzekering opstal	2.141	1.086
B8b Bestemmingsreserve Merkstrategie	1.050	-
	218.247	205.655
B8 Fondsen		
B8d Bestemmingsfondsen	13.863	15.453
	13.863	15.453
	232.110	221.108
B9 Voorzieningen		
B9a Voorzieningen	264	304
	264	304
B10 Schulden		
B10a Langlopende schulden	490	1.456
B10b Kortlopende schulden en overlopende passiva	95.879	69.042
	96.369	70.498
Totaal passiva	328.743	291.910
B11 Ministerie van EZK inzake leningen aankoopsubsidies		
restant hoofdsom	163.445	174.291
saldo lopende lening	1.252	1.246

5.2 Staat van baten en lasten over het boekjaar 2023

		Werkelijk 2023	Begroting 2023	Werkelijk 2022
Baten (x€1.000)				
Ra1	Baten van particulieren	49.984	42.511	43.106
Ra2	Baten van bedrijven	125	133	167
Ra3	Baten van loterijorganisaties	13.877	13.871	13.969
Ra4	Baten van subsidies van overheden	77.827	87.514	61.635
Ra5	Baten van andere organisaties zonder winststreven	921	550	203
	Som van de geworven baten	142.735	144.579	119.080
Rb1	Baten als tegenprestatie voor de levering van producten en/of diensten	17.215	18.163	21.939
Rb2	Overige baten	69	1.500	572
	Som van de baten	160.019	164.242	141.590
Lasten (x€1.000)				
Rc	Besteed aan de doelstellingen			
Rc1	Aankopen natuurgebieden	10.357	10.500	6.402
Rc2	Goed beheerder zijn	123.689	130.376	101.976
Rc3	Beweging zijn	21.939	22.882	23.748
		155.985	163.759	132.126
Rd	Wervingskosten			
Rd1	Kosten eigen fondsenwerving	9.254	9.424	7.434
Rd2	Kosten aandeel acties derden	311	79	14
Rd3	Kosten subsidies overheden	308	317	294
		9.873	9.820	7.742
Re	Beheer en administratie			
Re1	Kosten beheer en administratie	5.679	4.665	6.516
	Som van de lasten	171.537	178.243	146.384
	Saldo voor financiële baten en lasten	-11.518	-14.001	-4.794
Rf	Saldo financiële baten en lasten	18.000	6.888	-21.127
		6.482	-7.113	-25.920
Rg	Resultaat deelnemingen	4.655	1.104	1.177
	Saldo van baten en lasten	11.137	-6.009	-24.743

5 JAARREKENING 2023

Bestemming resultaat 2023

(x€1.000)	Werkelijk 2023	Begroting 2023	Werkelijk 2022
Toegevoegd/onttrokken aan			
Reserve als bron van inkomsten	13.873	3.059	-25.541
Bestemmingsreserve invoeren meerjarenplan	-	-	-101
Bestemmingsreserve aankopen natuurterreinen	-3.453	-4.500	2.275
Bestemmingsreserve nalatenschappen	-249	-	-
Bestemmingsreserve ENCI groeve	-213	-306	-253
Bestemmingsreserve Langcyclisch Beheer en Onderhoud	663	-	-290
Bestemmingsreserve verzekering opstal	1.055	435	1.086
Bestemmingsreserve Merkstrategie	1.050	-	-
Bestemmingsfondsen	-1.589	-4.697	-1.920
Totaal saldo	11.137	-6.009	-24.743

Na resultaatverdeling van €2,7 miljoen saldo van toevoegingen en onttrekkingen aan bestemmingsreserves en -fondsen resteert een mutatie van de vrije reserve van €13,9 miljoen. Dit saldo is toegevoegd aan de Reserve als bron van inkomsten.

5.3 Kasstroomoverzicht 2023

Overzicht van in- en uitgaand kasstromen

(x€1.000)	2023	2022
<i>Kasstroom uit operationele activiteiten</i>		
Resultaat	11.137	-24.743
<i>Aanpassingen voor:</i>		
Koersresultaat	-18.000	21.127
Afschrijvingen	3.679	3.797
Veranderingen in werkkapitaal		
Mutaties vorderingen	-6.475	4.018
Mutaties vorderingen groepsmaatschappijen	-4.984	407
Mutaties kort vreemd vermogen	26.838	-4.677
	15.379	-253
Kasstroom uit bedrijfsoperaties	16.002	3.947
Betaalde/ ontvangen interest	531	-133
Ontvangen dividend	2.018	2.303
Betaalde kosten effecten	-498	-321
	2.050	1.849
Kasstroom uit operationele activiteiten	14.246	1.777
<i>Kasstroom uit investeringsactiviteiten</i>		
Investeringsgerelateerd aan ruilgronden	-647	-2.284
Investeringsmateriële vaste activa	-4.063	-3.176
Desinvesteringen materiële vaste activa	417	20
Investerings in aan- en verkoop effecten	-34.283	19.769
Kasstroom uit investeringsactiviteiten	-38.575	14.329
<i>Kasstroom uit financieringsactiviteiten</i>		
Aflossing lang vreemd vermogen	-966	-625
Kasstroom uit financieringsactiviteiten	-966	-625
Netto kasstroom 2023	-25.296	15.480
Liquide middelen	44.831	29.351
Stand liquide middelen per 1 januari	44.831	29.351
Liquide middelen	19.535	44.831
Stand liquide middelen per 31 december	19.535	44.831
Kasstroom	-25.296	15.480

Het kasstroomoverzicht is opgesteld volgens de indirecte methode.

5.4 Grondslagen voor waardering en resultaatbepaling

Algemeen

Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten in Nederland (hierna ook: Natuurmonumenten) met KvK-nummer 40516730 te Amersfoort heeft ten doel het behoud en beheer van in natuurwetenschappelijk en landschappelijk opzicht belangrijke terreinen in Nederland met het zich daarop bevindende cultureel erfgoed. Dit geschiedt zowel ter wille van de natuur zelf als ten behoeve van het geestelijke en lichamelijke welzijn van de mens. Haar streven is mede gericht op:

- het bevorderen van het behoud en het herstel van natuur en landschap;
- het bevorderen van de zuiverheid van water, bodem en lucht alsmede het beschermen - van de stilte;
- het bevorderen van het besef dat de mens hiervoor verantwoordelijkheid draagt.

De jaarrekening is opgesteld in overeenstemming met de wettelijke bepalingen van Titel 9 Boek 2 BW en de stellige uitspraken van de Richtlijnen voor de jaarverslaggeving, die uitgegeven zijn door de Raad voor de jaarverslaggeving, specifiek de bepalingen van Richtlijn 650 voor Fondsenwervende organisaties.

Enkelvoudige jaarrekening

De Vereniging tot behoud van Natuurmonumenten in Nederland staat aan het hoofd van een groep met 100% deelneming Houdstermaatschappij Natuurmonumenten B.V.

Houdstermaatschappij Natuurmonumenten B.V. te Amersfoort is enig aandeelhouder van Nevenactiviteiten Natuurmonumenten B.V. en Natuurmonumenten Natuurbegraven B.V. en houdt een minderheidsbelang in Buitenleven Vakanties B.V. te Deventer van 25%.

De Vereniging heeft daarnaast een 100% deelneming in Kasteel Eerde Exploitatie B.V. te Ommen en een minderheidsdeelneming (33%) in Consortium Grensmaas B.V. te Heel.

De jaarrekening van de Vereniging bevat geen geconsolideerde cijfers omdat de groepsdelen achterwege mogen blijven vanwege de verwaarloosbare betekenis van deze groepsdelen.

De minderheidsdeelneming Consortium Grensmaas B.V. te Heel (33%) is niet meegeconsolideerd.

Continuïteit

Deze jaarrekening is opgesteld uitgaande van de continuïteitsveronderstelling.

De vereniging beschikt over een gezonde financiële huishouding en heeft een solide balanspositie. Er is sprake van een gezond eigen vermogen uitgedrukt in fondsen en reserves, die ruim boven de vastgestelde hoogte van de continuïteitsreserve (€125,8 miljoen) blijven (2022: €114,1 miljoen). Dit is van belang omdat Natuurmonumenten over voldoende middelen moet kunnen beschikken om ook op de lange termijn haar activiteiten, zoals natuurbeheer en de zorg voor het cultureel erfgoed, uit te kunnen voeren. Onze verwachting is dat Natuurmonumenten ook in de (nabije) toekomst voldoende

kasstromen blijft genereren om aan haar verplichtingen te kunnen blijven voldoen.

Presentatie inkomsten terreinbeheer

In de jaarrekening 2023 is fouterstel toegepast op de presentatie van de inkomsten terreinbeheer. Sinds de introductie van de nieuwe Richtlijn 650 in 2017 zijn deze baten gepresenteerd onder de bestedingen door ze in mindering te brengen op de bestedingen Goed beheerder zijn (Rc2). In overeenstemming met de Richtlijn zijn deze baten in de jaarrekening 2023 gepresenteerd onder de baten als Baten als tegenprestatie voor de levering van goederen en/of diensten (Rb1). Hierbij zijn ook de vergelijkende cijfers voor 2022 aangepast.

In 2023 verhoogt deze presentatiewijziging de totale baten en de totale lasten met €16,1 miljoen (2022: €19,7 miljoen). De presentatiewijziging heeft geen effect op het resultaat en de reserves.

De bestedingen als percentage van de totale baten en de bestedingen als percentage van de totale lasten stijgen met circa 1 tot 2 procent als gevolg van deze presentatiewijziging.

Waarderingsgrondslagen voor de balans

Activa en verplichtingen worden in het algemeen gewaardeerd tegen de verkrijgings- of vervaardigingsprijs. Indien geen specifieke waarderingsgrondslag is vermeld vindt waardering plaats tegen de verkrijgingsprijs.

Financiële instrumenten omvatten handels- en overige vorderingen, geldmiddelen, handelsschulden en overige te betalen posten.

Financiële instrumenten worden bij de eerste opname verwerkt tegen reële waarde. Na de eerste opname worden financiële instrumenten gewaardeerd tegen geamortiseerde kostprijs op basis van de effectieve rentemethode, zo nodig verminderd met bijzondere waarde-verminderingverliezen.

De organisatie heeft geen in contracten besloten afgeleide financiële instrumenten (derivaten).

In de balans en de staat van baten en lasten zijn referenties opgenomen. Met deze referenties wordt verwezen naar de toelichting.

B1a Natuurgebieden en opstallen

Gezien het bijzondere karakter van de activa natuurgebieden en daarop gelegen opstallen, worden verwervingen in het jaar van verwerving geheel afgeschreven naar nihil. Er is geen intentie om deze gebieden en opstallen in de toekomst af te stoten. Bovendien hebben de gebieden en opstallen in hun totaliteit geen of zelfs een negatieve opbrengstwaarde. Ook natuurgebieden en eventuele bijbehorende opstallen verkregen uit erfstellingen en legaten worden op nihil gewaardeerd.

B1b Ruilgronden

Deze worden gewaardeerd tegen de verkrijgingswaarde, onder aftrek van ontvangen subsidies en een voorziening voor waardedaling.

B1c Niet aan de bedrijfsuitoefening dienstbaar

Deze worden gewaardeerd tegen de verkrijgingswaarde, onder aftrek van ontvangen subsidies, minus lineaire afschrijving in twintig jaar voor opstallen. Op gronden wordt niet afgeschreven.

B1d Bedrijfsgebouwen, inventaris en machines

Deze worden gewaardeerd op aanschafwaarde minus lineaire afschrijving naar tijdsgelang en indien van toepassing met bijzondere waardevermindering. Verkregen subsidies worden direct in mindering gebracht op de aanschafwaarde van de investeringen. De bedrijfsgebouwen worden tussen tien en dertig jaar afgeschreven en inventarissen en machines worden in verschillende termijnen, variërend van drie t/m tien jaar afgeschreven.

B1e Gronden voor natuurbegraven

De Gronden voor natuurbegraven zijn specifiek aangekocht ten behoeve van natuurbegraafplaatsen en worden bij eerste verwerking gewaardeerd tegen verkrijgingsprijs. Vanwege de langlopende verplichting van beheer en onderhoud de kennen de gronden voor natuurbegraven een identieke verwerking als de verwervingen van natuurgebieden en zijn derhalve direct afgewaardeerd. Na de laatste uitvaart wijzigt het gebruik van de gronden en zullen de gronden worden gepresenteerd onder B1a Natuurgebieden en opstallen.

Activa aangehouden voor verkoop

Vaste activa of groepen activa worden aangemerkt als 'aangehouden voor verkoop' indien het in hoge mate waarschijnlijk is dat de boekwaarde hoofdzakelijk via verkoop en niet via het voortgezette gebruik ervan wordt gerealiseerd. Deze voorwaarde is enkel vervuld als de verkoop zeer waarschijnlijk geacht wordt en als het actief (of de groep activa die wordt afgestoten) gereed is voor onmiddellijke verkoop in zijn huidige staat.

Activa aangehouden voor verkoop worden gewaardeerd tegen de boekwaarde, onder aftrek van de geschatte verkoopkosten, wanneer de reële waarde, verminderd met verkoopkosten, niet lager is dan de boekwaarde.

Eventueel benodigde bijzondere waardeverminderingen worden ten laste van het resultaat verantwoord.

Op deze activa worden geen afschrijvingen meer verantwoord, zodra classificatie als activa aangehouden voor verkoop heeft plaatsgevonden. De verplichtingen die samenhangen met de activa aangehouden voor verkoop worden afzonderlijk weergegeven onder de voor verkoop aangehouden verplichtingen.

B2 Financiële vaste activa

De deelnemingen waarin Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten in Nederland een meerderheidsbelang heeft, worden gewaardeerd volgens de vermogensmutatiemethode (netto-vermogenswaarde). De minderheidsdeelneming wordt gewaardeerd volgens de vermogensmutatiemethode. De leningen zijn gewaardeerd tegen geamortiseerde kostprijs.

B4 Vorderingen

Vorderingen worden bij eerste verwerking gewaardeerd tegen de reële waarde, inclusief transactiekosten, van de tegenprestatie. Vorderingen worden na eerste verwerking gewaardeerd tegen de geamortiseerde kostprijs. Hierbij wordt, indien dit noodzakelijk is, een voorziening in mindering gebracht. Nalatenschappen die belast zijn met vruchtgebruik, worden alleen verantwoord als de vruchtgebruiker op deze niet mag interen, vervreemden of beleggen.

B5 Effecten en overige beleggingen

De aandelen en vastrentende waarden worden gewaardeerd tegen de beurskoers per balansdatum. De gerealiseerde en ongerealiseerde waardeverschillen worden verantwoord in de staat van baten en lasten. Indien aan- en verkopen plaatsvinden binnen dezelfde categorie en onderdeel zijn van

invulling van het operationele mandaat, is dit verantwoord als ongerealiseerd koersresultaat. De overige tegoeden bij banken bevatten liquide middelen die binnen het mandaat van de vermogensbeheerders kunnen worden aangehouden. Deze worden gewaardeerd tegen nominale waarde. De liquide middelen van de beleggingsportefeuille worden verantwoord onder categorie B6 liquide middelen.

B6 Liquide middelen

Liquide middelen bestaan uit kas, banktegoeden en deposito's met een looptijd korter dan twaalf maanden.

B7 Ministerie van EZK inzake leningen aankoopsubsidies

Natuurmonumenten en de Provinciale Landschappen ontvangen van de provincies jaarlijks subsidie voor het verwerven van natuurgebieden. Natuurmonumenten heeft van 2004 t/m 2010 leningen bij het Nationaal Groenfonds afgesloten ter financiering van deze subsidies. Dit op basis van een overeenkomst tussen Natuurmonumenten, de provincies, het ministerie van Economische Zaken en Klimaat (EZK) en de Provinciale Landschappen. Met het toewijzen van subsidies aan Natuurmonumenten en de Provinciale Landschappen bepalen de provincies de bestemming van deze geleende gelden. EZK voldoet voor Natuurmonumenten alle rente- en aflossingsverplichtingen op de leningen. Ook is vastgelegd dat de het ministerie van EZK Natuurmonumenten vrijwaart van alle claims van derden, dat Natuurmonumenten geen risico's loopt en geen vergoedingen ontvangt zodat geen sprake is van opname op de balans van Natuurmonumenten als actief of schuld. Gezien bovenstaande bepalingen worden de leningen en de daartegenover staande vordering op EZK voor rente en aflossing, wel afzonderlijk onderaan op de

balans vermeld (aan de debetzijde en aan de creditzijde) maar niet in de balanstelling opgenomen. Sinds 2010 zijn er geen nieuwe leningen aangegaan vanwege de beëindiging van deze subsidieregeling.

B8 Reserves en fondsen

In de balans is een onderscheid gemaakt tussen de reserves en de fondsen. De Reserve als bron van inkomsten is een reserve die ter vrije beschikking staat van Natuurmonumenten. Indien een beperkte bestedingsmogelijkheid door Natuurmonumenten is aangebracht, dan is het aldus afgezonderde deel aangeduid als bestemmingsreserve. Voor de fondsen geldt dat de beperkte bestedingsmogelijkheid is aangebracht door derden.

B9 Voorzieningen

De voorziening jubilea wordt opgenomen tegen de contante waarde van de verwachte uitkeringen gedurende het dienstverband. De voorziening wordt als langlopend gepresenteerd overeenkomstig de aard van de voorziening en verwachte uitputting in de toekomst.

Bij het vaststellen van de voorziening jubileumuitkeringen wordt rekening gehouden met de volgende elementen:

- de personeelsleden waarop de regeling van toepassing is;
- de geschatte kans dat personeel in aanmerking komt voor de uitkering;
- de leeftijden, de salarissen en de levenskansen van de in de berekening betrokken personeelsleden;
- de hoogte van de uitkeringen;
- een rentevoet van 3% voor de berekening van de contante waarde.

B10a Langlopende schulden

Langlopende schulden zijn de schulden die een looptijd hebben van langer dan één jaar. Deze schulden worden bij de eerste verwerking gewaardeerd tegen reële waarde en na eerste verwerking gewaardeerd tegen geamortiseerde kostprijs, zijnde het ontvangen bedrag rekening houdend met agio of disagio en onder aftrek van transactiekosten.

B10b Kortlopende schulden

De kortlopende schulden hebben een looptijd korter dan één jaar. Kortlopende schulden worden bij de eerste verwerking gewaardeerd tegen reële waarde. Kortlopende schulden worden na eerste verwerking gewaardeerd tegen geamortiseerde kostprijs, zijnde het ontvangen bedrag rekening houdend met agio of disagio en onder aftrek van transactiekosten. Dit is meestal de nominale waarde.

B11 Ministerie van EZK inzake leningen aankoopsubsidies

Zie hiervoor de toelichting onder B7.

Grondslagen voor de staat van baten en lasten

De baten en lasten worden toegerekend aan de periode waarop deze betrekking hebben.

Ra1 Baten van particulieren

Baten van particulieren worden verantwoord in het jaar waarin zij zijn gerealiseerd. De baten uit nalatenschappen worden verwerkt op het moment dat de akte van verdeling dan wel de rekening en verantwoording is ontvangen. Uitbetalingen in de vorm van een voorschot worden verwerkt in het jaar waarin ze worden ontvangen.

Ra3 Baten van loterijorganisaties

Baten van loterijorganisaties worden verwerkt in het jaar waarin de bijdrage is ontvangen en definitief is toegezegd of waarin zekerheid is verkregen over de besteding van de ontvangen projectgelden.

Ra4 Baten van subsidies van overheden

Subsidiebaten voor verwervingen en projecten en de daarmee samenhangende lasten worden verantwoord naar rato van de voortgang. De voortgang van het project of de verwerving wordt bepaald aan de hand van de hiervoor gemaakte kosten.

De ontvangen overheidssubsidies voor de exploitatie en beheer natuurterreinen worden nagenoeg in alle gevallen vastgesteld voor periodes van zes jaar. Deze subsidies worden elk kalenderjaar voor 1/6e in de staat van baten en lasten verwerkt waarbij rekening wordt gehouden met indexatie.

Rb1 Baten als tegenprestatie voor de levering van producten en/of diensten

Baten als tegenprestatie voor de levering van producten en/of diensten worden verantwoord in het jaar waarin zij zijn gerealiseerd.

De volgende activiteiten worden gepresenteerd in categorie Rb1:

- Baten uit hoofde van huur en (erf)pacht
- Baten uit verkopen hout
- Baten uit overige terreinopbrengsten
- Baten uit verleende diensten voor derden
- Baten uit overige producten terreinbeheer (o.a. verkopen zand en klei, verkoop van diverse pontkaartjes en bijdragen van diverse bedrijven aan projecten.)

Baten uit hoofde van verhuur vakantiewoningen en verkoop van producten in de winkels worden vanaf boekjaar 2023 verantwoord in Nevenactiviteiten Natuurmonumenten B.V.

Rb2 Overige baten

De overige baten als tegenprestatie voor de levering van producten en/of diensten worden verantwoord in het jaar waarin zij zijn gerealiseerd.

Rc Besteed aan de doelstellingen

Natuurmonumenten heeft als doel het veiligstellen van de natuur in Nederland in al haar verschijningsvormen.

Dit doen we door:

- aankopen van natuurgebieden;
- goed beheerder zijn;
- beweging zijn.

Rd Wervingskosten

Deze post bestaat grotendeels uit Kosten eigen fondsenwerving (Rd1). Deze post is opgebouwd uit kosten voor ledenwerving en fondsenwervende acties.

Pensioenlasten

De in de verslagperiode verwerkte pensioenlast is gelijk aan de over die periode aan het pensioenfonds verschuldigde pensioenpremies (toegezegde bijdrageregeling).

Natuurmonumenten is aangesloten bij de bedrijfstakpensioenfonds BPL Pensioen. Het BPL-pensioen kent twee regelingen: de basisregeling en de excedent (middelloon) regeling. De basisregeling voorziet in pensioenopbouw over het salaris tot maximaal €71.628 bruto per jaar. Met de excedentregeling bouwen medewerkers die meer verdienen dan €71.628 bruto per jaar ook pensioen op over het salaris boven deze grens (tot maximaal

€137.800 bruto). Het premiepercentage voor de basisregeling is 7,31% voor werknemers en 19,09% voor werkgever. Het premiepercentage voor de excedentregeling is 11,67% voor werknemers en 23,33% voor werkgever.

De dekkingsgraad is 114,4% (december 2023).

Rg Resultaat deelnemingen

Het resultaat deelnemingen betreft het resultaat van 100% deelneming Houdstermaatschappij Natuurmonumenten B.V. , 100% deelneming in Kasteel Eerde Exploitatie B.V. te Ommen en minderheidsdeelneming (33%) Consortium Grensmaas B.V. te Heel.

Houdstermaatschappij Natuurmonumenten B.V. te Amersfoort is enig aandeelhouder van Nevenactiviteiten Natuurmonumenten B.V. en Natuurmonumenten Natuurbegraven B.V. en houdt een minderheidsbelang in Buitenleven Vakanties B.V. te Deventer van 25%.

5.5 Toelichting op de balans per 31 december 2023

B1a Natuurgebieden en opstallen

Zoals in de grondslagen is vermeld, worden de natuurgebieden en bijbehorende opstallen, gezien het bijzondere karakter overeenkomstig de bepalingen in RJ 650.201, op nihil gewaardeerd.

(x€1.000)	31-12-2023	31-12-2022
Boekwaarde per 1-1	-	-
Verwervingskosten natuurterreinen en opstallen	10.357	6.402
Herrubricering Natuurgebieden uit niet aan bedrijfsuitoefening dienstbaar	400	-
Af: subsidies voor verwervingen	-5.403	-2.065
niet gesubsidieerd deel ten laste van boekjaar	-5.354	-4.337
Boekwaarde per 31-12	-	-

De verwervingskosten van natuurgebieden en opstallen bedroegen €10,4 miljoen. Hiervan is €5,4 miljoen gefinancierd vanuit subsidies verwervingen; het resterende bedrag van €5,4 miljoen is gefinancierd door specifieke ontvangen giften en donaties, doorbelastingen aan derden en diverse bestemmingsfondsen- en reserves. In 2023 heeft een reclassificatie plaatsgevonden van €0,4 miljoen van activa niet aan bedrijfsvoering dienstbaar naar Natuurgebieden.

B1b Ruilgronden

(x€1.000)	31-12-2023	31-12-2022
Boekwaarde per 1-1	6.401	4.117
Bij: aanschaf uit te ruilen gronden	796	2.980
Af: verkocht/geruild	-149	-696
Boekwaarde per 31-12	7.048	6.401

Natuurmonumenten heeft gronden in bezit die kunnen worden geruild met te verwerven natuurgebieden binnen het Natuur Netwerk Nederland. De verwerving van die natuurgebieden kan daardoor worden bespoedigd. Met het oog hierop zijn gronden aangekocht. Deze ruilgronden liggen veelal buiten het Natuur Netwerk. Het tempo van uitruilen is afhankelijk van de grondmarkt en van landinrichtingsprocessen.

B1c Bedrijfsgebouwen, inventaris en machines

(x€1.000)	31-12-2023	31-12-2022
Boekwaarde per 1-1	26.986	28.842
Bij: investeringen	4.358	1.946
Af: afschrijvingen	-3.716	-3.788
desinvesteringen	-417	-20
afschrijvingen uit desinvesteringen	178	6
Boekwaarde per 31-12	27.388	26.986
Aanschaffingswaarde	66.726	62.786
Af: afschrijvingen	-39.338	-35.800
Boekwaarde per 31-12	27.388	26.986

De investeringen bedroegen €4,4 miljoen. In 2023 investeerde Natuurmonumenten, na aftrek van de betreffende subsidies, voor €3,0 miljoen in bedrijfsgebouwen en verbouwingen. Daarnaast is geïnvesteerd in inventarissen en ICT systemen voor €0,5 miljoen en in machines en installaties voor €0,9 miljoen. De desinvesteringen betreffen voornamelijk buiten gebruikstellingen van machines en vaartuigen.

De totale boekwaarde van de bedrijfsgebouwen, inventaris en machines is te splitsen in €23,7 miljoen bedrijfsgebouwen en verbouwingen, €0,9 miljoen inventarissen en ICT systemen en €2,8 miljoen machines en installaties.

De post bedrijfsgebouwen en verbouwingen, inventaris bestaat deels uit activa ten behoeve van de doelstellingen (bijvoorbeeld bezoekerscentra) en deels ten behoeve van de bedrijfsvoering (bijvoorbeeld beheerkantoren). De ICT systemen zijn voor de bedrijfsvoering en de machines en installaties worden aangewend voor de doelstellingen.

5 JAARREKENING 2023

B1d Niet aan de bedrijfsuitoefening dienstbaar

(x€1.000)	31-12-2023	31-12-2022
Boekwaarde per 1-1	5.530	4.225
Bij: aankopen	430	2.325
Afschrijving verkochte percelen	55	44
Herrubricering Natuurgronden	-400	-
Af: afschrijvingen	-198	-184
verkocht/geruild	-325	-880
Boekwaarde per 31-12	5.092	5.530
Aanschaffingswaarde	5.535	5.830
Af: afschrijvingen	-443	-300
Boekwaarde per 31-12	5.092	5.530

Onder deze post zijn gebouwen opgenomen die zijn aangekocht met de intentie om deze op korte termijn weer te verkopen.

B1e Gronden voor natuurbegraven

(x€1.000)	31-12-2023	31-12-2022
Boekwaarde per 1-1	-	-
Bij: aanschaffingen	-	95
Af: afschrijvingen	-	-95
Boekwaarde per 31-12	-	-

De Gronden voor natuurbegraven zijn specifiek aangekocht ten behoeve van natuurbegraafplaatsen en worden bij eerste verwerking gewaardeerd tegen verkrijgingsprijs. Vanwege de langlopende verplichting van beheer en onderhoud kennen de gronden voor natuurbegraven een identieke verwerking als de verwervingen van natuurgebieden en zijn derhalve direct afgewaardeerd. In 2023 zijn geen gronden voor Natuurbegraven aangekocht.

B2 Financiële vaste activa

De post Deelnemingen in groepsmaatschappijen betreft de 100% deelneming in Houdstermaatschappij Natuurmonumenten B.V. te Amersfoort en de 100% deelneming in Kasteel Eerde Exploitatie B.V. te Ommen.

Houdstermaatschappij Natuurmonumenten B.V. te Amersfoort is enig aandeelhouder van Nevenactiviteiten Natuurmonumenten B.V. en Natuurmonumenten Natuurbegraven B.V. en houdt een minderheidsbelang in Buitenleven Vakanties B.V. te Deventer van 25%.

De activiteiten van Nevenactiviteiten Natuurmonumenten B.V. bestaan uit commerciële activiteiten gerelateerd aan de doelstelling van Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten in Nederland, waaronder het verkopen

van artikelen en vergunningen, het verhuren van horeca-ondernemingen, parkeeropbrengsten en verhuur van vakantiewoningen.

De voornaamste activiteiten van Natuurmonumenten Natuurbegraven B.V. bestaan uit faciliteren, ontwikkelen, in stand houden, uitbreiden en in gebruik nemen van bijzondere begraafplaatsen.

De activiteiten van Buitenleven Vakanties B.V. bestaan voornamelijk uit de verhuur en huur van karakteristieke vakantiewoningen, recreatieverblijven en kampeerterreinen op bijzondere locaties met nadruk op natuurbeleving en cultuurhistorie. Sinds 1 januari 2018 voert Buitenleven Vakanties B.V. naast de verhuur ook het beheer voor de vakantiewoningen (voor een deel) van haar aandeelhouders.

Kasteel Eerde Exploitatie B.V. houdt zich hoofdzakelijk bezig met het bevorderen van een cultureel-historisch verantwoorde exploitatie van het kasteel.

Het eigen vermogen van deze deelneming is per 31 december 2023 €87.245 en het resultaat over 2023 bedroeg €93.

De post Overige deelnemingen bestaat uit de 33% deelneming in Consortium Grensmaas B.V. te Heel en is gericht op het de uitvoering van het Grensmaasproject, bestaande uit onder andere natuurontwikkeling en hoogwaterbescherming en hieraan gerelateerde activiteiten.

Het eigen vermogen van deze deelneming is per 31 december 2022 €347.142 en het resultaat over 2022 bedroeg €5.125 negatief.

Het verloop van de financiële activa is als volgt:

(x€1.000)	31-12-2023	31-12-2022
Deelnemingen in groepsmaatschappijen	5.254	554
Overige deelnemingen	116	117
Subsidies verwervingen	188	94
Leningen	95	78
Boekwaarde per 31-12	5.654	843

5 JAARREKENING 2023

Het verloop van de deelnemingen in groepsmaatschappijen is als volgt:

(x€1.000)	31-12-2023	31-12-2022
Stand per 01-01	554	430
Mutatie deelnemingswaarde	45	-1.053
Resultaat deelneming	4.655	1.177
Boekwaarde per 31-12	5.254	554

Het verloop van de leningen is als volgt:

(x€1.000)	31-12-2023	31-12-2022
Stand per 01-01	78	79
Verstreckte leningen	17	-
Af: aflossingen	-5	-6
Kortlopende deel	5	5
Boekwaarde per 31-12	95	78

B4 Vorderingen en overlopende activa

(x€1.000)	31-12-2023	31-12-2022
Subsidies exploitatie	26.454	20.679
Subsidies verwervingen	1.572	7.659
Subsidies projecten	26.835	18.244
Voorziening subsidies beheer SNL	-505	-694
Voorziening te ontvangen aankoopsubsidies	-274	-274
Debiteuren	2.488	2.750
Voorziening dubieuze debiteuren	-166	-101
Nalatenschappen	670	873
Voorziening te ontvangen erfstellingen en legaten	-19	-19
Rekeningen-courant deelnemingen	-	1.747
Overige vorderingen	204	662
Vorderingen belastingen	227	-
Overlopende activa	1.795	1.358
Dividenden	584	509
Obligatierente	38	36
Boekwaarde per 31-12	59.903	53.429

De vordering Subsidies exploitatie betreft de subsidie voor 2023 die op basis van de meerjarige beschikkingen over 2023 achteraf zullen worden ontvangen. In 2022 liep de beschikkingsperiode van zes jaar af en de in het verleden opgebouwde voorziening is toereikend om onzekerheden rondom de definitieve vaststelling van de subsidiebeschikking te dekken. De voorziening per einde 2023 is gebaseerd op gemiddeld daadwerkelijke terugbetalingsverplichtingen in de afgelopen jaren.

De vorderingen Subsidies verwervingen en Subsidies projecten bevatten de betreffende subsidies minus de ontvangen voorschotten daarop.

Van de vorderingen Nalatenschappen heeft €0,01 miljoen betrekking op nalatenschappen die belast zijn met vruchtgebruik. Deze nalatenschappen hebben een looptijd langer dan 1 jaar.

B5 Effecten en overige beleggingen

(x€1.000)	31-12-2023	31-12-2022
Aandelen:		
- Ter beurse genoteerd	73.446	61.866
- Niet ter beurse genoteerd	77	225
	73.523	62.091
Bedrijfsobligaties	23.862	22.083
Staatsobligaties	44.134	18.295
Liquide krediet	42.704	29.953
Directe bedrijfsleningen	3.330	4.686
Hypotheekfondsen	16.358	16.291
	203.911	153.399
Overige tegoeden bij banken	211	491
Totaal overige beleggingen	211	491
Totaal beleggingen	204.122	153.890

De balanspositie van de beleggingsportefeuille is per 31 december 2023 €50,2 miljoen hoger dan per ultimo 2022. Deze toename wordt met name verklaard door het positieve koersresultaat van €16,7 miljoen als gevolg van de macro-economische situatie, aankopen van staatsobligaties €25,5 miljoen en aankopen liquide krediet vanuit vrijgekomen gelden van €10,0 miljoen met een gerelateerde daling in liquide middelen.

5 JAARREKENING 2023

Verloopoverzicht 2023 per categorie:

(x€1.000)	Aandelen	Bedrijfs obligaties	Staats obligaties	Liquide krediet	Directe bedrijfs-leningen	Hypotheken	Totaal effecten	Bank-tegoeden en vorderingen	Totaal beleggingen
Stand 01-01	62.091	22.083	18.295	29.953	4.686	16.291	153.399	491	153.890
Aankopen -/- verkopen	-	-	24.801	10.000	-1.312	-	33.490	-	33.490
Bij/af: koersresultaten	11.432	1.779	1.038	2.751	-44	67	17.023	-280	16.742
Reclassificatie naar Liquide middelen								-	-
Stand 31-12	73.523	23.862	44.134	42.704	3.330	16.358	203.911	211	204.122
Stand 31-12 in %	36,1%	11,7%	21,6%	20,9%	1,6%	8,0%	100,0%		
(stand 01-01 in %)	40,5%	14,4%	11,9%	19,5%	3,1%	10,6%	100,0%		

B6 Liquide middelen

(x€1.000)	31-12-2023	31-12-2022
Kas	29	17
ING	8.426	15.999
ABN AMRO	1.041	1.087
InsingerGilissen	-	2.000
Gelden onderweg	10	24
Caceis liquide middelen	835	17.029
Liquide middelen vrije beschikking	10.341	36.156
Liquide middelen niet ter vrije beschikking (Groenfonds)	9.194	8.675
Totaal liquide middelen	19.535	44.831

Het saldo van liquiditeiten bedraagt €19,5 miljoen per ultimo 2023, waarvan €10,3 miljoen geclassificeerd is als vrij te besteden. Van de liquide middelen staat een bedrag van €9,2 miljoen niet ter vrije beschikking. Dit heeft betrekking op de verwervingssubsidie voor gronden aan de Maas en de Markerwadden die is gestald bij het Nationaal Groenfonds.

B7 Ministerie EZK inzake lening aankoopsubsidies

Een toelichting op deze post is opgenomen onder paragraaf 5.4 Grondslagen voor waardering en resultaatbepaling.

B8a Reserve als bron van inkomsten

(x€1.000)	31-12-2023	31-12-2022
Saldo per 1-1	172.176	197.718
Correctie resultaat natuurbegraven eerdere jaren	-135	
Resultaat boekjaar	11.137	-24.743
Bestedingen minus toevoegingen bestemmingsreserves	1.168	-2.717
Bestedingen minus toevoegingen bestemmingsfondsen	1.988	
Reclassificaties beleggingsresultaat reserves	-21	1.920
Reclassificaties beleggingsresultaat fondsen+overige	-399	
	13.738	-25.541
Beschikbaar per 31-12	185.913	172.176

Beschermen van natuur in Nederland kost geld, nu en later. Om te kunnen garanderen dat Natuurmonumenten haar natuurgebieden ook in de verre toekomst behoudt en beschermt, is een inkomstenbron nodig die een deel van de jaarlijkse exploitatiekosten dekt. Hiervoor gebruikt Natuurmonumenten het jaarlijkse rendement op de beleggingen.

De Reserve als bron van inkomsten wordt gevormd door toevoeging en/ of onttrekking van het resultaat en toevoegingen en/ of onttrekkingen uit de fondsen en

reserves. De reserve is een buffer voor jaren met mogelijk tegenvallende inkomsten en stelt Natuurmonumenten in staat vast te houden aan natuur- bescherming als kerndoelstelling. Alleen met een reserve kunnen we het beheren en behouden van natuur ook voor volgende generaties garanderen. Als gevolg van deze lange termijndoelstelling is er voor gekozen om, naast de Reserve als bron van inkomsten, geen afzonderlijke continuïteitsreserve (RJ 650 definitie) in de balans op te nemen. De in de Reserve als bron van inkomsten opgenomen continuïteitsreserve bedraagt €125,8 miljoen (2022: €114,1 miljoen).

Deze reserve wordt jaarlijks vastgesteld met als uitgangspunt dat de reserve voldoende moet zijn om 1,5 maal de operationale organisatiekosten op te vangen. De reserve is berekend op basis van de totale lasten 2023 toeberekend aan doelstellingen -exclusief aankopen natuurgebieden (Rc1) en kosten uitbesteed werk-, Goed beheerder zijn en Beweging zijn tegen een risico opslagfactor van 1,5.

B8 Bestemmingsreserves

(x€1.000)	31-12-2023	31-12-2022
Beschikbaar per 1-1	33.480	30.763
Bij: toevoegingen	3.796	4.106
Af: bestedingen	-4.942	-1.389
Beschikbaar per 31-12	32.333	33.480

Het saldo van de bestemmingsreserves muteert gedurende het jaar door bestedingen van en toevoegingen aan de verschillende reserves zoals in onderstaand overzicht wordt weergegeven:

(x€1.000)	Saldo 1-1-2023	Bestedingen in 2023	Toevoegingen in 2023	Saldo 31-12-2023
Reserve aankopen natuurterreinen, ontbrekende schakels en Meer Maas	28.008	-3.962	509	24.555
Reserve nalatenschappen	260	-249	-	11
Reserve ENCI groeve	642	-234	21	430
Reserve Langcyclisch Beheer en Onderhoud	1.775	-387	1.050	2.438
Reserve Natuurlijk Nederland	1.708	-	-	1.708
Reserve verzekering opstal	1.086	-110	1.166	2.141
Reserve Merkstrategie	-	-	1.050	1.050
	33.480	-4.942	3.775	32.333

B8c Bestemmingsreserve aankopen natuurterreinen ontbrekende schakels en Meer Maas

Natuurmonumenten zet zich in op het verwerven van de zgn. ontbrekende schakels om het Nationaal Natuur Netwerk te dicht en heeft hiervoor een bestemmingsreserve gevormd. Sinds 2015 wordt hiervoor een deel van de Reserve als bron van inkomsten beschikbaar gesteld. Hogere kosten worden onttrokken aan de bestemmingsreserve en lagere kosten worden gedoteerd.

In 2023 is er €0,1 miljoen toegevoegd vanuit de begroting aan de bestemmingreserve en €2,3 miljoen onttrokken aan de reserve voor aankopen ontbrekende schakels. Daarnaast is besloten om de verkoopopbrengsten van hectares en kleigronden in te zetten voor verwervingen en inrichting van deze gronden langs de Maas. In 2023 is de bestemmingsreserve met €1,5 miljoen afgenomen door enerzijds een toevoeging van €0,4 miljoen door ontvangen subsidie voor functieverandering en inrichting en opbrengsten van klei-opbrengsten en anderzijds is €1,9 miljoen onttrokken voor een aankoop.

B8d Bestemmingsreserve nalatenschappen

Dit betreft een bestemmingsreserve die is gevormd wegens het waarderen van nalatenschappen met vruchtgebruik ter grootte van de vordering. In 2023 is een nalatenschap met vruchtgebruik afgesloten en omgezet naar een nalatenschap.

B8e Bestemmingsreserve ENCI groeve

Het bestuur heeft in 2017 besloten om een deel van de Reserve als bron van inkomsten beschikbaar te stellen voor het bekostigen van beheer van en het treffen van noodzakelijke bezoekersvoorzieningen in de ENCI groeve. Deze reserve is gevormd ter financiering van het onderhoud en de exploitatie van de ENCI groeve op basis van in het verleden gemaakte afspraken met de provincie Limburg.

B8f Bestemmingsreserve Langcyclisch Beheer en Onderhoud

Het bestuur heeft in 2020 besloten om een deel van de Reserve als bron van inkomsten beschikbaar te stellen voor het bekostigen van achterstallige langcyclische activiteiten op het gebied van beheer en onderhoud van natuurgebieden, met als doel middelen te reserveren om fluctuaties in langcyclische activiteiten te kunnen opvangen. Jaarlijks wordt beoordeeld welk bedrag kan worden gedoteerd aan de reserve, onttrekkingen worden gepland via de jaarlijkse begroting.

B8g Bestemmingsreserve Natuurlijk Nederland

Het bestuur heeft in 2021 besloten om een deel van de Reserve als bron van inkomsten beschikbaar te stellen voor strategische grondaankopen niet zijnde ontbrekende schakels ten behoeve van natuurinclusieve landbouw. In 2023 hebben geen mutaties op deze reserve plaatsgevonden.

B8h Bestemmingsreserve verzekering opstal

Dit betreft een bestemmingsreserve die in 2022 is gevormd na het beëindigen van de externe opstalverzekering, zodat toekomstige schades aan opstallen gedekt kunnen worden. Deze reserve wordt gevormd door een jaarlijkse dotatie aan de reserve (€1,2 miljoen in 2023).

In 2023 is een bedrag onttrokken van €0,1 miljoen. Eens in de 5 jaar – of bij het bereiken van een doelvermogen van de reserve van €4,0 miljoen – zal er een evaluatie aan het bestuur worden voorgelegd.

In maart 2024 is een woonboerderij van Natuurmonumenten in Putten volledig afgebrand. Natuurmonumenten is als verpachter in overleg met de pachter over de beste vervolgstappen met betrekking tot deze schade. De verwachting is dat de reservering opstal ruim voldoende is om deze schade te dekken.

B8i Bestemmingsfondsen

Het bestuur heeft in 2023 besloten een bestemmingsreserve te vormen voor het dekken van een deel van de kosten van de merkstrategie voor de komende jaren. In 2023 is een bedrag van €1,1 miljoen toegevoegd aan deze reserve.

5 JAARREKENING 2023

B8i Bestemmingsfondsen

(x€1.000)	31-12-2023	31-12-2022
Beschikbaar per 1-1	15.453	17.373
Bij: toevoegingen	3.610	1.664
Af: bestedingen	-5.200	-3.584
Beschikbaar per 31-12	13.863	15.453

Het saldo van de bestemmingsfondsen muteert gedurende het jaar door bestedingen van en toevoegingen aan de verschillende reserves zoals in onderstaand overzicht wordt weergegeven:

(x€1.000)	Saldo 1-1-2023	Bestedingen in 2023	Toevoegingen in 2023	Saldo 31-12-2023
Fonds Marker Wadden	177	-37	205	345
Fonds Aankopen natuurterreinen	2.238	-945	729	2.022
Fonds Wijde Blik	1.164	43	117	1.324
Fonds Acquoy-Nairac	-	-177	219	41
Fonds Nieuwkoopse Plassen	180	-	18	198
Bomenfonds	690	-164	24	550
Fonds Nationale Postcode Loterij	4.469	-2.705	258	2.022
Fondsen op naam	2.280	-582	1.363	3.062
Fonds overige donaties	4.257	-633	677	4.302
	15.453	-5.200	3.610	13.863

Aan deze fondsen zijn de ultimo boekjaar nog niet bestede giften en donaties toegevoegd en zijn de bestedingen van in voorgaande jaren toegevoegde giften en donaties onttrokken. Conform bestendige gedragslijn is het beleggingsresultaat van 10,06% over 2023 naar rato toegevoegd aan de bestemmingsfondsen. De doelstelling van de bestemmingsfondsen is door derden bepaald. Daarbij is in enkele gevallen ook bepaald dat de hoofdsom in stand moet blijven en dat alleen het verkregen rendement mag worden besteed.

5 JAARREKENING 2023

Fonds Marker Wadden

Dit fonds heeft Natuurmonumenten verkregen dankzij een bijdrage van €15 miljoen van de Nationale Postcode Loterij voor de realisatie van eilanden in het Markermeer. In 2016 is de uitvoering begonnen en de 1e ingebruikname heeft in 2018 plaatsgevonden. Het openstaande saldo in het Fonds heeft betrekking op eerder ontvangen subsidies en schenkingen en gaat besteed worden aan de doorontwikkeling MarkerWadden.

Fonds Aankopen natuurterreinen

In 2023 is €0,9 miljoen aan niet-gesubsidieerde verwervingskosten natuurterreinen ten laste van dit fonds gebracht en is €0,7 miljoen toegevoegd uit diverse fondsenwervende acties met bestemming aankopen natuurterreinen.

Fonds Wijde Blik

Dit fonds wordt gevormd door een subsidie van de provincie Noord-Holland en is bestemd voor de oeververdediging van de waterplas De Wijde Blik. In 2023 is het rendement toegevoegd en zijn de kosten voor de oeververdediging ten laste van het fonds gebracht.

Fonds Acquoy-Nairac

Dit fonds dient te worden aangewend voor cultuur-historische doeleinden. In 2023 zijn de kosten gedekt voor restauratie Jachtslot Mookerheide en herstelplan buitenplaats Beeckestijn.

Fonds Nieuwkoopse Plassen

In 2023 is het rendement toegevoegd.

Bomenfonds

Via Boomcadeau kan er worden bijgedragen aan het planten van bomen op diverse locaties.

Fonds Nationale Postcode Loterij

Het fonds van de Nationale Postcode Loterij komt voor uit specifieke bijdragen van de Nationale Postcode Loterij die bijdragen aan onderstaande initiatieven. Het verloop van dit fonds is als volgt:

(x€1.000)	Saldo 1-1-2023	Bestedingen in 2023	Toevoegingen in 2023	Saldo 31-12-2023
Nationale Postcode Loterij Rotterdam de boer op!	2.682	-1.532	258	1.408
Nationale Postcode Loterij Naardermeer als Otterparadijs	1.747	-1.017	-	730
Nationale Postcode Loterij Natuur toegankelijk voor iedereen	33	-157	-	-124
Nationale Postcode Loterij Restauratie interieur Kasteel	7	-	-	7
	4.469	-2.705	258	2.022

Om de biodiversiteit in het agrarisch gebied rondom Rotterdam te vergroten, is in 2021 het project 'Rotterdam de boer op!' gelanceerd. Met een bijdrage van de Nationale Postcode Loterij in 2021 van €5 miljoen uit het Droomfonds werkt Natuurmonumenten samen met boeren, ketenpartijen, (online) supermarkten en ondernemers uit Rotterdam zodat inwoners duurzaam en regionaal geproduceerd voedsel kunnen kopen. Voor boeren die willen omschakelen naar een natuur-inclusieve bedrijfsvoering is het Rotterdams Transitiefonds in het leven geroepen.

In 2024 is een nieuwe overeenkomst getekend voor een bijdrage van €10 miljoen van de Nationale Postcode Loterij als impuls voor meer natuurinclusieve landbouw in ons land. Een groot deel van de toekenning (€8,8 miljoen) is vervolfinanciering voor het project 'Rotterdam de boer op!'.

5 JAARREKENING 2023

Fondsen op naam

Hieronder zijn opgenomen: Fonds Stichting Tentink Antink, Het Kievitsbloem Fonds, Fonds Martin van Gent Project, Van Tienhoven Studiefonds, Fonds Antoon Cabout, Everwijn Arntzenfonds, Ginkgo Fonds, Baumeister Fonds, Fonds Facicom Group Foundation, Befri Fonds, Mergellandfonds, Haarzuilens Fonds, Dorothy Heijmeijer van Heemstede Natuurfonds, Fonds Leeuwerik en Sleutelbloemfonds, De Vries-Jukema Fonds, Boogaerdt Fonds, Fonds Bedankt Zon, E.J. Bergman Fonds, Fonds Jan Kalff, Fonds Passie van Dieuwke,

Fonds Geheimzinnige Bossen van Drenthe, Bubro Fonds, Janny en Sander Fonds, Het Verbindingsfonds, Marcus & Eduard Natuurfonds, Rode Beuk Fonds, Emma NP Veluwezoom fonds, H.L. Huizing fonds, Fonds Erf Velhorst, Verschuren-Kampina Fonds, Bombylius Fonds, Nieuw Venhorstink ER fonds, Aankoopfonds Borggreve-Heij, Natuurfonds nalatenschap Adrie M.J. Spruit en Fonds ADV.

De fondsen hebben verschillende bestedingsdoeleinden en -voorwaarden.

Fonds overige donaties

Het Fonds overige donaties wordt gevoed met de opbrengst uit eigen wervingsacties voor natuurbeheerprojecten en door ontvangen giften en donaties voor een specifiek doel. De gemaakte kosten van deze specifieke doelen komen ten laste van dit fonds.

B9 Voorzieningen

B9a Voorziening jubileumuitkeringen

Werknemers hebben gedurende hun dienstverband recht op een aantal jubileumuitkeringen. Hiervoor is een voorziening jubileumuitkeringen gevormd.

(x€1.000)

Stand per 01-01
Af: mutatie
uitkeringen
Stand per 31-12

31-12-2023

31-12-2022

304

325

-18

37

-22

-58

264

304

B10a Langlopende schulden

(x€1.000)	31-12-2023	31-12-2022
Saldo per 1-1	1.456	2.081
Reclassificatie Mheenlanden	-335	-
Ontvangen leningen	182	500
Af: aflossingen	-1.071	-1.125
Kortlopende deel	258	-
Stand per 31-12	490	1.456

Deze post verantwoordt leningen met een looptijd langer dan één jaar die zijn afgesloten voor het verwerven van natuurgebieden en het realiseren van restauratieprojecten. De gemiddelde rente bedroeg 0,47% in 2023 (2022: 0,3%). Het deel met een looptijd langer dan 5 jaar is nihil. In 2017 is een afkoopsom van €1,3 miljoen ontvangen voor de aankoop en inrichting van het gebied de Mheenlanden te Harderwijk. De resterende hoofdsom bedraagt ultimo 2023 €0,3 miljoen. Vanaf 2023 wordt dit bedrag verantwoord onder de kortlopende schulden.

B10b Kortlopende schulden en overlopende passiva

(x€1.000)	31-12-2023	31-12-2022
Crediteuren	11.462	8.457
Vooruitontvangen subsidies aankopen natuurterreinen	50	12.593
Vooruitontvangen subsidies projecten	65.975	32.138
Vooruitontvangen contributies volgend jaar	32	34
Lopende verplichtingen projecten en verwervingen	1.442	3.602
Niet-opgenomen vakantiedagen en vakantiegeld werknemers	5.959	5.326
Pensioenpremies	2.135	2.982
Loonheffing en premies sociale verzekeringen	1.235	1.175
Rekening-courant deelnemingen	3.378	-
Aflossingsverplichting langlopende leningen	634	892
Overige schulden	59	422
Overlopende passiva	3.111	1.122
Nog te betalen accountantskosten	92	85
Ontvangen waarborgsommen	315	215
	95.879	69.042

De vooruit ontvangen subsidies op projecten en aankopen natuurterreinen betreffen ontvangen subsidievoorschotten op de lopende, nog niet afgeronde projecten en aankopen. De besteding zal in de komende jaren plaatsvinden.

B11 Ministerie van EZK inzake leningen aankoopsubsidies

(x€1.000)	31-12-2023	31-12-2022
Stand leningen per 1-1	174.291	185.047
Af: aflossing, gefinancierd door het ministerie van EZK	-10.846	-10.756
Stand per 31-12: lening Groenfonds/vordering Min EZK	163.445	174.291
Verloop nog toe te wijzen subsidies:		
Stand per 1-1	1.246	1.282
Bij: storting door min EZK voor rente en aflossing ontvangen rente op het uitstaande bedrag	12.243 48	12.243 5
Af: subsidies voor Natuurmonumenten en de Provinciale Landschappen betaling kosten Groenfonds en Natuurmonumenten betaling rente en aflossing aan het Groenfonds	-42 -12.243	-41 -12.243
Stand per 31-12 van nog toe te wijzen subsidies	1.252	1.246

Een toelichting op deze post is opgenomen onder paragraaf 5.4 Grondslagen voor waardering en resultaatbepaling. Met betrekking tot deze leningen is vastgelegd dat het Ministerie van EZK Natuurmonumenten vrijwaart van alle claims van derden, dat Natuurmonumenten geen risico's loopt en geen vergoedingen ontvangt zodat geen sprake is van opname op de balans van Natuurmonumenten als actief of schuld.

Niet uit de balans blijvende rechten en verplichtingen

Verstreckte zekerheden

Bij de bank geldt een kredietfaciliteit van maximaal €10 miljoen. Daarnaast geldt een obligo-limiet van €0,5 miljoen. De volgende zekerheden zijn afgegeven:

- verklaring waarin wordt aangegeven geen zekerheden aan andere financiers te verstrekken of activa met hypotheek of andere goederenrechtelijke rechten te belasten;
- verpanding van vorderingen.

Voor de leningen bij het Nationaal Groenfonds gelden de volgende zekerheden:

- recht van eerste hypotheek op de met de leningen gefinancierde gronden;
- verpanding van alle rechten en acties voortvloeiende uit huur- en pachtovereenkomsten die het onderpand betreffen;
- verpanding van alle rechten en acties tegenover derden.

Verder is sprake van een viertal afgegeven bankgaranties voor een totaal van €0,3 miljoen.

Leaseverplichtingen

Voor de bedrijfsauto's zijn leasecontracten aangegaan met een looptijd van maximaal 6 jaar. Per balansdatum bedraagt de leaseverplichting voor het komende jaar €0,6 miljoen en voor de jaren 2025 t/m 2029 in totaal €1,0 miljoen. Voor kantoor machines zijn leasecontracten aangegaan met een looptijd van 5,5 jaar. De verplichting voor 2024 bedraagt €0,1 miljoen en voor de jaren 2025 t/m 2028 €0,2 miljoen.

Huurverplichtingen

Voor het kantoorpand te Amersfoort is een huurcontract afgesloten voor de duur van 10 jaar eindigend op 31 augustus 2030. De jaarlijkse huurverplichting bedraagt €0,6 miljoen.

Klacht bij de Europese Commissie

Naar aanleiding van een klacht ingediend bij de Europese Commissie door enkele particuliere grondbezitters over de PNB regeling, welke klacht volgens de Europese Commissie later zou zijn 'opgevolgd' door de Vereniging Gelijkberechtiging Grondbezitters ('VGG'), oordeelde de Europese Commissie in een besluit d.d. 2 september 2015, dat de Staat de subsidieregeling weliswaar onterecht niet van tevoren heeft aangemeld bij de Commissie, maar keurde zij die regeling achteraf alsnog zonder verdere voorwaarden goed. Zowel de VGG als de natuurbeschermingsorganisaties waaronder ook Natuurmonumenten hebben op verschillende gronden tegen dit besluit van de Europese Commissie beroep ingesteld. De VGG heeft beroep ingesteld, omdat zij van mening is dat de formele onderzoeksprocedure had moeten worden geopend. De natuurbeschermingsorganisaties hebben mede beroep aangetekend, omdat de zij onder andere in tegen stelling tot de Europese Commissie van mening zijn dat zij niet kwalificeren als 'onderneming', maar een organisatie die overheidsbeleid vormgeeft en uitvoert. Aldus is geen sprake is van staatssteun die tevoren had moeten worden aangemeld bij de Europese Commissie. Voorts is er naar het inzicht van de natuurbeschermingsorganisaties evenmin sprake geweest van een 'economisch voordeel', althans niet in de mate die de Europese Commissie lijkt aan te nemen en heeft de PNB regeling niet geleid tot een vervalsing van de mededinging en/of een beïnvloeding van het interstatelijk handelsverkeer, omdat

het alleen gaat over Nederlandse natuur die de overheid tevoren had aangewezen en moest worden behouden of ontwikkeld.

Genomen maatregelen – In september 2020 is er een uitspraak geweest van het EU Hof van Justitie in Luxemburg. In dit arrest zijn de conclusies van het EU Gerecht uit 2018 in stand gelaten en is geoordeeld dat de Europese Commissie de PNB regeling middels een verkeerd onderzoeksprocedure heeft beoordeeld, en er zodoende een procedureel gebrek kleefde aan het eerdere besluit van de Europese Commissie uit 2015. Het gevolg van de arresten van het Gerecht en het EU Hof van Justitie is dat het besluit van de Europese Commissie van 2 september 2015 nietig is. De Europese Commissie zal de PNB regeling vermoedelijk aan een hernieuwde beoordeling onderwerpen en daarbij de formele procedure volgen. Natuurbeschermingsorganisaties wachten (de voortgang van) dit eventuele hernieuwde onderzoek af en zien de uitkomst ervan wederom met vertrouwen tegemoet. Tot op heden is de Europese Commissie het onderzoek niet geopend. Het is niet bekend of en zo ja wanneer het hernieuwde onderzoek zal beginnen.

In het kader van de PNB-regeling, gelijk de subsidie-regelingen vóór de invoering van de PNB-regeling in 1993, werden de natuurbeschermingsorganisaties belast met de aankoop of verkrijging van gronden ten behoeve van de totstandbrenging van de Nederlandse Ecologische Hoofdstructuur (thans: Natuurnetwerk Nederland) met als uitdrukkelijk doel de verworven gronden planmatig te transformeren en daarmee ook financieel af te waarderen tot natuurterrein, om deze eeuwigdurend als natuur te beheren en te behouden, alsmede gratis open te stellen

voor het publiek. De waarde van deze terreinen is in beginsel nihil, omdat kwalitatief adequaat beheer van natuurterreinen per saldo geld kost. In die zin is er ook geen sprake van financiële bevoordeling of andersoortig begunstiging van de natuurbeschermingsorganisaties waardoor naar onze mening ook geen sprake is van staatssteun. Terugvordering van subsidies dan wel de rente daarover is naar onze mening thans ook niet aan de orde. Daarom is gelijk aan voorgaande jaren geen verplichting opgenomen in de jaarrekening. Voor de volledigheid zij opgemerkt dat mocht de Europese Commissie

na herbeoordeling toch tot de conclusie komen dat sprake is van (on)verenigbare staatssteun, de Staat gedwongen kan zijn (een deel van) de ontvangen steun en/of de rente daarover terug te vorderen van de natuurbeschermingsorganisaties hetgeen materiële gevolgen kan hebben voor de financiële positie van de natuurbeschermingsorganisaties. Welk besluit de Europese Commissie zal nemen, zal eerst echter moeten worden afgewacht. We blijven ons verder graag richten op onze relatie en samenwerking met particuliere natuureigenaren, die Natuurmonumenten van grote waarde vindt en met

wie wij in grote mate belangen delen, ook ten aanzien van toekomstig natuurbeheer. De Terrein beherende Organisaties ('TBO's') en de VGG blijven in gesprek om te verkennen of er mogelijkheden zijn om de inmiddels langlopende zaak in der minne te beslechten. (Ook) bij een minnelijke regeling dient rekening te worden gehouden met materiële gevolgen voor de financiële positie van de natuurbeschermingsorganisaties, waaronder ook Natuurmonumenten.

5.6 Toelichting op de staat van baten en lasten over het boekjaar 2023

Ra1 Baten van particulieren

(x€1.000)	Werkelijk 2023	Begroting 2023	Werkelijk 2022
Contributies van leden	28.092	27.642	26.425
Erfstellingen en legaten	16.720	9.510	11.868
Fondsenwervende acties	1.358	1.697	1.444
Overige giften en donaties	3.814	3.661	3.369
	49.984	42.511	43.106

De contributieopbrengsten kwamen in 2023 uit op €28,1 miljoen, dit is €0,5 miljoen hoger dan de begroting en €1,7 miljoen hoger dan 2022. Het aantal nieuwe leden was hoger dan verwacht, maar met name het aantal opzeggingen was lager dan verwacht. Het aantal leden en donateurs steeg van 921.832 (ultimo 2022) naar 944.793 (ultimo 2023). Dit is een toename van 2,5% ten opzichte van onze totale achterban in 2022.

Erfstellingen en legaten

De baten uit erfstellingen en legaten over 2023 bedragen €16,7 miljoen en liggen ruim €4,8 miljoen hoger dan vorig jaar. Niet eerder werd in één jaar zoveel nagelaten aan Natuurmonumenten. Hoewel het aantal nalatenschappen stabiel is neemt de gemiddelde omvang van nalatenschappen toe.

Ra3 Baten van loterijorganisaties

(x€1.000)	Werkelijk 2023	Begroting 2023	Werkelijk 2022
Nationale Postcode Loterij:			
Jaarlijkse bijdrage	13.500	13.500	13.500
Natuurloten	172	189	220
	13.672	13.689	13.720
Vriendenloterij	205	182	249
	13.877	13.871	13.969

De baten van loterijorganisaties betreft met name de jaarlijkse bijdrage van de Nationale Postcode Loterij. Sinds 1991 heeft Natuurmonumenten overeenkomsten met de Nationale Postcode Loterij gesloten. Hierin is vastgelegd dat de vereniging als begunstigde zal delen in de opbrengsten van de loterij.

Ra4 Baten van subsidies van overheden

(x€1.000)	Werkelijk 2023	Begroting 2023	Werkelijk 2022
Verwervingen van natuurterreinen	5.403	8.063	2.065
Exploitatie beheer natuurterreinen	34.998	33.520	29.163
Projectenbeheer natuurterreinen	37.427	45.931	30.407
	77.827	87.514	61.635

Baten van subsidies van overheden zijn opgebouwd uit specifieke en incidentele subsidies voor verwervingen en projectenbeheer van natuurterreinen. De subsidies voor exploitatie beheer worden telkens toegezegd voor een periode van zes jaar en hebben een structureel karakter.

De subsidies voor verwervingen zijn €1,2 miljoen lager dan begroot door een lager aankoop tempo voor Ontbrekende Schakels (OS) dan gepland. Hiertegenover staan hogere subsidies voor Overige verwervingen.

De subsidies voor exploitatie beheer zijn €0,3 miljoen lager dan begroot door lagere SNL beschikkingen voor 2023. Daartegenover staan hogere overige exploitatiesubsidies.

De subsidies voor projecten zijn €8,6 miljoen lager dan begroot. Doordat subsidie inkomsten worden verantwoord als activiteiten, zorgt een verschuiving in planning van activiteiten naar andere jaren voor lagere subsidieverantwoordelijkheid in 2023. Deze verschuiving wordt veroorzaakt door latere toekenning van subsidies dan gepland, langere voorbereidingstijd en afhankelijkheid van externe factoren en krapte op de arbeids- en inhuurmarkt.

Natuurmonumenten monitort met tussentijdse inhoudelijke en financiële rapportages dat wordt voldaan aan door subsidieverstrekkers in beschikkingen genoemde subsidievoorwaarden. Deze voorwaarden verschillen per subsidieverstrekker en beschikking. Projectverantwoordingen worden, daar waar vereist, voorzien van een verklaring van de externe accountant.

Ra5 Baten van andere organisaties zonder winststreven

Dit betreft ontvangsten van Stichtingen en Foundations voor specifieke projecten.

Rb1 Baten als tegenprestatie voor de levering van goederen en/of diensten

(x€1.000)	Werkelijk 2023	Begroting 2023	Werkelijk 2022
Huren en pachten gebouwen	4.625	4.491	4.341
Pachtopbrengsten grond	4.757	5.014	4.811
Erfpachtopbrengsten	2.401	2.385	2.386
Omzet huren en (erf)pachten gebouwen en grond	11.782	11.889	11.538
Resultaat op verhuur	-4	1.715	1.988
Resultaat op verkoop hout	609	326	676
Overige terreinopbrengsten	2.008	1.814	2.294
Verleende diensten voor derden	1.332	1.016	2.781
Verkoop overige producten terreinbeheer	460	238	387
Omzet producten winkel	7	5	433
Af: kostprijs van de omzet	-	-4	-6
Resultaat op verkopen producten winkel	7	1	427
Partnerschappen	1.022	1.055	1.767
Licentie inkomsten	-	110	81
	17.215	18.163	21.939

De baten als tegenprestatie voor de levering van goederen en/of diensten bevatten onder meer de huur- en pachtopbrengsten van gebouwen en grond.

De baten van verhuur worden met ingang van 1 januari 2023 verantwoord in groepsmaatschappij Nevenactiviteiten Natuurmonumenten B.V., terwijl deze in 2022 en in de begroting 2023 nog waren opgenomen bij de Vereniging. In Nevenactiviteiten Natuurmonumenten

B.V. is in 2023 een bedrag van €1,7 miljoen baten verhuur vakantiewoningen opgenomen.

De overige terreinopbrengsten bevatten o.a. verkopen zand en klei, verkoop van diverse pontkaartjes, alsmede bijdragen van diverse bedrijven aan projecten.

De daling ten opzichte van 2022 komt met name door het ontbreken van huuropbrengsten vakantiewoningen,

die zijn verantwoord in een aparte entiteit voor nevenactiviteiten. De resultaten van Nevenactiviteiten Natuurmonumenten B.V. worden in de Vereniging verantwoord als resultaat deelnemingen.

De verleende diensten voor derden zijn fors hoger dan de begroting als gevolg van gedeclareerde werkzaamheden binnen projecten.

Rb2 Overige baten

(x€1.000)	Werkelijk 2023	Begroting 2023	Werkelijk 2022
Totaal verkoop gebouwen, quota, gronden	69	1.500	572
	69	1.500	572

De baten verkoop gebouwen betreffen de verkoopopbrengsten van gebouwen en terreinen die geen directe waarde of functie hebben voor het verwezenlijken van de kerndoelstellingen. Deze baten zijn in 2023 lager dan begroot doordat twee geplande transacties zijn doorgeschoven naar 2024.

Rc Besteed aan de doelstellingen

(x€1.000)		Werkelijk 2023	Begroting 2023	Werkelijk 2022
Rc1	Aankopen natuurgebieden	10.357	10.500	6.402
Rc2	Goed beheerder zijn	123.689	130.376	101.976
Rc3	Beweging zijn	21.939	22.882	23.748
		155.985	163.759	132.126
	in % van de totale baten	97,5%	99,7%	93,3%
	in % van de totale lasten	90,9%	91,9%	90,3%
	Verdeling totale baten in %:			
	Doelstellingen	97,5%	99,7%	93,3%
	Wervingskosten	6,2%	6,0%	5,5%
	Beheer en administratie	3,5%	2,8%	4,6%
	Reserves en fondsen	-7,2%	-8,5%	-3,4%
		100,0%	100,0%	100,0%

Bestedingen voor 'Aankopen natuurgebieden' betreffen de aankoopkosten van de natuurterreinen en de daarbij behorende opstallen.

Bestedingen aan 'Goed beheerder zijn' betreffen het beheren, behouden en ontwikkelen van natuur- en cultuurwaarden in onze gebieden, alsmede het treffen van recreatie-voorzieningen voor natuurbeleving. Hieronder vallen het jaarlijks terugkerende beheer, projectmatige kosten van inrichting, natuurontwikkeling, het groot onderhoud en restauratiewerkzaamheden.

Bestedingen aan 'Beweging zijn' omvatten kosten die verband houden met het ontvangen van bezoekers in onze gebieden en het communiceren met onze achterban en stakeholders. Daarnaast faciliteren we lokale communities, organiseren we achterbanraadplegingen en ondersteunen we burgerinitiatieven.

5 JAARREKENING 2023

Rc2 Goed beheerder zijn

De lasten goed beheerder komen per saldo ruim €6,0 miljoen lager uit dan gebudgetteerd aan de ene kant door lagere kosten uitbesteed werk bij zowel de projecten als in de exploitatie van €10 miljoen en aan de andere kant hogere lasten als gevolg van het niet activeren van een deel van de projectinvestering in Jachtslot Mookerheide die niet kan worden terugverdiend met verwachte toekomstige baten van €2,5 miljoen.

Rc3 Beweging zijn

(x€1.000)	Werkelijk 2023	Begroting 2023	Werkelijk 2022
Bestedingen	24.204	24.873	26.519
Af: inkomsten excursies, vergunningen en evenementen	-2.264	-1.990	-2.771
	21.939	22.882	23.748

Rd Wervingskosten

(x€1.000)	Werkelijk 2023	Begroting 2023	Werkelijk 2022
Rd1 Kosten eigen fondsenwerving	9.254	9.424	7.434
Rd2 Kosten aandeel acties derden	311	79	14
Rd3 Kosten subsidies overheden	308	317	294
Verantwoord in het boekjaar	9.873	9.820	7.742
in % som van de geworven baten	6,9%	6,8%	6,5%

Als gevolg van hogere kosten van de fondsenwerving neemt het percentage van de wervingskosten ten opzichte van de geworven baten, conform begroting, toe ten opzichte van vorig jaar.

Onder Kosten subsidies overheden vallen de accountantskosten voor de deelverklaringen op subsidie-afrekeningen, alsmede de organisatiekosten die gepaard gaan met de subsidieverkrijging en indiening van deze afrekeningen.

5 JAARREKENING 2023

Re1 Kosten beheer en administratie

(x€1.000)	Werkelijk 2023	Begroting 2023	Werkelijk 2022
Verantwoord in het boekjaar	5.679	4.665	6.516
in % van de totale lasten	3,3%	2,6%	5,1%

De kosten beheer en administratie bestaan uit de kosten van de directie en een aantal centrale stafafdelingen bij Financiën en Bedrijfsvoering. Natuurmonumenten volgt bij de toerekening van deze kosten de aanbevelingen van Goede Doelen Nederland. Natuurmonumenten streeft ernaar om de Kosten beheer en administratie op 4% van de totale kosten te houden. De hogere kosten in 2023 ten opzichte van de begroting worden verklaard door de opvolging van de implementatie van het nieuwe ERP systeem Unit4, die in 2023 plaats heeft gevonden en meer inhuur van externe financiële capaciteit heeft gevraagd dan gepland. De Kosten beheer en administratie bevatten tevens de accountantskosten voor de controle van de jaarrekening. Hieronder volgt een specificatie van de accountantskosten.

Accountantskosten

(x€1.000)	Totaal 2023	Totaal 2022
Controle van de jaarrekening	182	-
Projectcontroles	14	-
Overige niet-controle diensten	-	-
Accountantskosten Mazars	196	-
Controle van de jaarrekening	-5	188
Projectcontroles	60	82
Overige niet-controle diensten	5	86
Accountantskosten BDO	60	355
Totaal accountantskosten	256	355

Rf Saldo financiële baten en lasten

(x€1.000)	Werkelijk 2023	Begroting 2023	Werkelijk 2022
Interest effectenportefeuille	268	-	90
Interest leningen en banksaldi	263	-	-223
Dividend aandelen	2.018	-	2.303
Koersresultaat	15.949	7.200	-22.976
Bruto resultaat beleggingen	18.498	7.200	-20.806
Kosten beleggingen	-498	-312	-321
Totaal resultaat beleggingen	18.000	6.888	-21.127

Het totale resultaat beleggingen in 2022 was nog €21,1 miljoen negatief. Door herstel van de markt en een positief beursstemment is in 2023 een positief resultaat beleggingen gerealiseerd van €18,0 miljoen.

Kostenverdeelstaat naar Doelstelling, Wervingskosten en Kosten beheer en administratie

(x€1.000)	Aankopen natuurgebieden/ Goed beheerder zijn	Beweging zijn	Kosten eigen fondsenwerving	Kosten aandeel acties derden	Kosten subsidies overheden	Kosten beheer en administratie	Totaal 2023	Begroting 2023	Totaal 2022
Aankopen natuurgebieden	10.357	-	-	-	-	-	10.357	10.500	6.402
Totaal salarissen incl. sociale lasten/pensioenen	35.026	13.033	988	299	308	3.371	53.025	54.488	48.163
Uitbesteed werk	71.708	7.567	7.066	7	-	1.684	88.032	95.822	74.310
Materiaalverbruik, kantoor- en administratiekosten	7.799	1.082	428	1	-	255	9.564	8.699	8.992
Afschrijvingskosten	2.306	819	333	-	-	11	3.469	4.320	3.797
Verzekeringen, financiële kosten, belastingen	1.534	119	205	-	-	287	2.146	2.868	2.101
Overige kosten	5.314	1.584	236	4	-	71	7.208	3.538	5.390
Totale lasten	134.046	24.204	9.254	311	308	5.679	173.800	180.234	149.155
Inkomsten terreinbeheer	-	-2.264	-	-	-	-	-2.264	-1.990	-2.771
Totaal	134.046	21.939	9.254	311	308	5.679	171.536	178.244	146.384

Toelichting kostenverdeelstaat

In de kostenverdeelstaat zijn de lasten uitgesplitst in kostencategorieën. De basis hiervoor vormt het registreren van de kosten op kostenplaatsen. Deze kostenplaatsen zijn toegewezen aan de hoofdlijnen en de wervingskosten. De Kosten beheer en administratie bestaat uit de kosten van de directie en een aantal centrale afdelingen Financiën en Bedrijfsvoering. Algemene kosten van beheereenheden en ondersteunende afdelingen worden naar rato over de hoofdlijnen en de wervingskosten verdeeld. De totale lasten zijn €25,0 miljoen hoger dan in 2022 met name door €13,7 miljoen hogere bestedingen van Uitbesteed werk en de €4,0 miljoen hogere bestedingen van Aankopen Natuurgebieden. De totale salariskosten zijn weliswaar lager dan begroot, maar €4,6 miljoen hoger dan in 2022.

Medewerkers en FTE

Eind 2023 waren er 759 medewerkers in dienst bij de vereniging (eind 2022: 751), in fte uitgedrukt 642 fte's (2022: 636 fte's). Gemiddeld was de personele bezetting in 2023 639 fte's (in 2022: 616 fte's). Leerlingen die werkzaam zijn bij Natuurmonumenten worden vanaf 2022 verantwoord in de fte-stand. In 2023 waren 12 leerlingen / 10,5 fte in dienst bij Natuurmonumenten (2022: 8 leerlingen / 6 fte).

Beloning bestuurders

De bestuursleden van Natuurmonumenten verrichten hun werkzaamheden onbezoldigd. Er worden geen leningen, voorschotten of garanties verstrekt aan de bestuursleden. Voor de uitvoering van hun functie kunnen de leden van het bestuur zakelijke reiskosten declareren. Deze bedroegen in 2023 €2.323.

5.7 Overige toelichtingen

Bezoldiging directie in 2023

(x€1.000)	Alleen 2022			
Naam Functie	W.J. van der Feltz Algemeen directeur	T.J. Wams Directeur Natuurbeheer	P.H. Mulder Directeur Financiën en Bedrijfsvoering	M.D. de la Rambelje Interim-directeur Financiën en Bedrijfsvoering
Dienstverband				
Aard (looptijd)	onbepaald	onbepaald	onbepaald	interim
Uren	37	37	37	32
Part-time percentage	100	100	100	
Periode	1-1-2023 - 31-12-2023	1-1-2023 - 31-12-2023	1-1-2023 - 31-12-2023	1-1-2022 - 31-1-2022
Bezoldiging				
Jaarinkomen				
Bruto loon/salaris	148	136	136	-
Vakantiegeld	12	11	11	-
Eindejaarsuitkering, 13e/14e mnd	-	-	-	-
Variabel jaarinkomen	-	-	-	-
Totaal jaarinkomen*	159	147	147	-
Belastbare vergoedingen/bijtellings	10	-1	-	-
Pensioenlasten (wg deel)	25	25	25	-
Pensioencompensatie	-	6	-	-
	35	30	25	-
Overige beloningen op termijn	-	-	-	-
Uitkeringen beëindiging dienstverband	-	-	-	-
Totaal beloning 2023**	195	177	172	-
<i>Totaal beloning 2022**</i>	<i>181</i>	<i>168</i>	<i>125</i>	<i>18</i>

* BSD score maximum €173.960

** maximum €221.400 conform aanhangsel 4 bij Adviesregeling beloning directeuren van goede doelen Nederland

Beloning leden van de directie

De directiesalarissen zijn gebaseerd op de beloningsstructuur van de rijksoverheid. De verdere uitgangspunten voor de directiesalarissen staan in de 'Adviesregeling beloning directeuren van goede doelen' opgesteld door Goede doelen Nederland (GDN) de brancheorganisatie van erkende goede doelen. Ten opzichte van voorgaand jaar zijn de directiesalarissen verhoogd conform de CAO afspraken. Bij de bepaling van het bezoldigingsbeleid en de vaststelling van de beloning volgt Natuurmonumenten de Regeling beloning directeuren van goede doelen ten behoeve van besturen en raden van toezicht (zie www.goededoelennederland.nl). Deze regeling geeft aan de hand van zwaartecriteria een maximumnorm voor het jaarinkomen. De weging van de situatie bij Natuurmonumenten vond plaats door de commissie voor de directie van het bestuur. Deze weging heeft voor het laatst plaatsgevonden in september 2023. Dit leidde tot een zogenaamde BSD-score (Basis Score voor

Directiefuncties) van 593 punten voor de algemeen directeur en 516 punten voor de andere directeuren. Voor de toetsing aan de geldende maxima gelden de navolgende relevante jaarinkomens;

- W.J. van der Feltz €159.433
- T.J. Wams €147.183
- P.H. Mulder €146.909

De werkelijke jaarinkomens bleven daarmee binnen de geldende maxima voor de BSD score (voor 491 punten en hoger €178.309).

Het jaarinkomen, de belaste vergoedingen/bijtellings, de werkgeversbijdrage pensioen en de pensioencompensatie bedroegen voor W.J. van der Feltz €194.670, T.J. Wams €176.900, P.H. Mulder €171.792. Deze bedragen bleven binnen het in de regeling opgenomen maximum bedrag van €221.400 per jaar. De belaste vergoedingen/bijtellings en de werkgeversbijdrage

pensioen stonden bovendien in een redelijke verhouding tot het jaarinkomen.

In de post 'de belaste vergoedingen/bijtellings' is voor W.J. van der Feltz en T.J. Wams de fiscale bijtelling van het privé gebruik van een leaseauto opgenomen, waarbij de belaste waarde de bijtelling betreft van het privé gebruik minus de eigen bijdrage. Alleen aan T.J. Wams en W.J. van der Feltz is een leaseauto beschikbaar gesteld.

Onkostendeclaraties directie

Voor de uitoefening van hun functie maken de leden van de directie onkosten. Er worden geen leningen, voorschotten of anderszins verstrekt. Uitsluitend daadwerkelijk gemaakte, zakelijke reis- en verblijfkosten die direct samenhangen met de functie-uitoefening kunnen worden gedeclareerd.

In 2023 heeft de directie de volgende onkosten gemaakt:

Onkostendeclaraties directie

(x€1.000)

Kilometervergoeding voor gebruik eigen auto
Overige reiskosten
Verblijf- en representatiekosten
Kosten opleiding en coaching
Totaal

	Werkelijk 2023	Werkelijk 2022	Werkelijk 2021
	2	1	3
	6	-	-
	2	3	2
	-	2	2
Totaal	11	6	7

Gebeurtenissen na balansdatum

Er hebben zich geen gebeurtenissen na balansdatum voorgedaan die geen impact hebben op de situatie op balansdatum.

Opmaken jaarrekening 2023

De jaarrekening is opgemaakt op 17 april 2024.

Het origineel is ondertekend door:

Jeroen Dijsselbloem, voorzitter

Merel Soons, plaatsvervangend voorzitter en secretaris

Hanneke Schuiling, penningmeester

Marion Koopman - Schellekens, bestuurslid

Evelien Verbij, bestuurslid

Marc Oosterhout, bestuurslid

Berno Strootman, bestuurslid

Marjolein Landheer, bestuurslid

Narina Mnacakanjan, bestuurslid

Overige gegevens 2023

Controleverklaring van de onafhankelijke accountant

Aan het bestuur van Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten in Nederland

Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen jaarrekening 2023

Ons oordeel

Wij hebben de jaarrekening 2023 van Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten in Nederland te Amersfoort gecontroleerd.

Naar ons oordeel geeft de in dit jaarverslag opgenomen jaarrekening een getrouw beeld van de grootte en de samenstelling van het vermogen van Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten in Nederland op 31 december 2023 en van het resultaat over 2023 in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW en de Richtlijn voor de Jaarverslaggeving 650 Fondsenwervende Organisaties.

De jaarrekening bestaat uit:

1. de balans per 31 december 2023;
2. de staat van baten en lasten over 2023; en
3. de toelichting met een overzicht van de gehanteerde grondslagen voor financiële verslaggeving en andere toelichtingen.

De basis voor ons oordeel

Wij hebben onze controle uitgevoerd volgens het Nederlands recht, waaronder ook de Nederlandse controlestandaarden vallen. Onze verantwoordelijk-

heden op grond hiervan zijn beschreven in de sectie 'Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening'.

Wij zijn onafhankelijk van Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten in Nederland zoals vereist in de Wet toezicht accountantsorganisaties (Wta), de Verordening inzake de onafhankelijkheid van accountants bij assurance-opdrachten (ViO) en andere voor de opdracht relevante onafhankelijkheidsregels in Nederland. Verder hebben wij voldaan aan de Verordening gedrags- en beroepsregels accountants (VGBA).

Wij vinden dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

Informatie ter ondersteuning van ons oordeel

Wij hebben onze controlewerkzaamheden bepaald in het kader van de controle van de jaarrekening als geheel en bij het vormen van ons oordeel hierover. Onderstaande informatie ter ondersteuning van ons oordeel en onze bevindingen moeten in dat kader worden gezien en niet als afzonderlijke oordelen of conclusies.

Controleaanpak frauderisico's

Wij hebben risico's geïdentificeerd en ingeschat op een afwijking van materieel belang op de jaarrekening die het gevolg is van fraude. Wij hebben tijdens onze controle inzicht verkregen in de vereniging en haar omgeving, de componenten van het interne beheersingssysteem,

waaronder het risico-inschattingsproces en de wijze waarop het bestuur inspeelt op frauderisico's, het interne beheersingssysteem monitort en de uitkomsten daarvan. Wij verwijzen naar paragraaf 3.5 'Risicomanagement' van het bestuursverslag, waarin het bestuur zijn risico-analyse heeft opgenomen na overweging van mogelijke frauderisico's.

Als onderdeel van ons proces voor het identificeren van risico's op een afwijking van materieel belang in de jaarrekening die het gevolg is van fraude, hebben wij fraude-risicofactoren overwogen met betrekking tot frauduleuze financiële verslaggeving, oneigenlijke toe-eigening van activa en corruptie. Wij hebben geëvalueerd of deze factoren een indicatie vormden voor de aanwezigheid van het risico op afwijkingen van materieel belang als gevolg van fraude. Wij hebben de volgende frauderisico's geïdentificeerd:

• **Doorbreken van interne beheersing door management**

Het management van een organisatie bevindt zich normaliter in een unieke positie om fraude te plegen, omdat het in staat is de administratieve vastleggingen te manipuleren en frauduleuze financiële overzichten op te stellen door interne beheersingsmaatregelen te doorbreken die anderszins effectief lijken te werken. Wij hebben bijzondere aandacht gehad voor dit risico op het gebied van:

- journalposten en andere aanpassingen die tijdens het opstellen van de jaarrekening zijn gemaakt;

- handmatige boekingen met resultaatimpact die zijn gemaakt gedurende het boekjaar;
- handmatige boekingen waarbij projectkosten tussen projecten worden overgeboekt;
- schattingen en schattingsprocessen;
- significante transacties buiten het kader van de normale bedrijfsvoering.

Onze specifieke controle-aanpak

Wij hebben de opzet en het bestaan beoordeeld van de interne beheersmaatregelen in relatie tot het interne proces van financiële afsluiting en rapportage.

Wij hebben getoetst of de in de financiële administratie handmatig vastgelegde materiële journaalposten en andere aanpassingen die tijdens het opstellen van de jaarrekening zijn aangebracht aanvaardbaar zijn. Hierbij hebben we specifiek aandacht besteed aan boekingen die niet via de reguliere boekingsgangen tot stand zijn gekomen en boekingen waarbij projectkosten tussen projecten worden overgeboekt. De werkzaamheden omvatten onder meer inspectie van informatie uit brondocumenten en het inwinnen van inlichtingen bij functionarissen betrokken bij het proces van financiële afsluiting alsmede functionarissen betrokken bij het beheer van projecten.

Met betrekking tot schattingsposten hebben wij de oordeelsvormingen en beslissingen van het management beoordeeld, waaronder een retrospectieve beoordeling van de oordeelsvormingen en veronderstellingen van het management met betrekking tot significante schattingen van het voorgaande boekjaar en het huidige boekjaar. Tevens hebben wij de huidige schattingen getoetst aan de hand van onderbouwende brondocumentatie.

• *Het risico op frauduleuze financiële verslaggeving als gevolg van het schuiven van de baten uit erfstellingen en legaten tussen boekjaren*

Wij hebben een risico onderkend dat de baten uit erfstellingen en legaten niet in het juiste boekjaar verantwoord worden.

Onze specifieke controle-aanpak

Wij hebben de opzet en het bestaan van de interne beheersingsmaatregelen ten aanzien van het proces rondom baten uit erfstellingen en legaten vastgesteld.

Wij hebben detailwerkzaamheden uitgevoerd op de verantwoorde baten uit erfstellingen en legaten in het boekjaar 2023, in aansluiting op onderliggende brondocumentatie.

Wij hebben vanuit zowel de financiële administratie in het boekjaar 2024 als vanuit de bankontvangsten in 2024 gecontroleerd of de verantwoorde dan wel ontvangen baten erfstellingen en legaten in het juiste boekjaar zijn verantwoord. Tevens hebben wij inlichtingen ingewonnen bij functionarissen betrokken bij het proces rondom baten uit erfstellingen en legaten.

Overige werkzaamheden

Wij hebben in onze controle een element van onvoorspelbaarheid ingebouwd. Tevens hebben wij tijdens de controle kennis genomen van notulen van bestuursvergaderingen en zijn wij tijdens onze controle alert gebleven op indicaties voor signalen van fraude.

Ook hebben wij de uitkomsten van andere controlewerkzaamheden beoordeeld en overwogen of er bevindingen zijn die aanwijzing kunnen geven voor fraude en hebben wij geëvalueerd of de keuze en toepassing van de grondslagen voor financiële verslaggeving mogelijk wijzen op frauduleuze financiële verslaggeving.

Onze bevindingen

De hiervoor vermelde werkzaamheden zijn uitgevoerd in het kader van de controle van de jaarrekening. Ze zijn daarom niet gepland en uitgevoerd als een specifiek onderzoek gericht op fraude. Deze werkzaamheden hebben niet geleid tot bevindingen.

Controleaanpak continuïteit

Zoals toegelicht in paragraaf 4.1 'Financiële samenvatting van de resultaten in 2023' van het bestuursverslag, heeft het bestuur een continuïteitsbeoordeling uitgevoerd en geen continuïteitsrisico's geïdentificeerd. Onze procedures om de continuïteitsbeoordeling van het bestuur te evalueren omvatten:

- Het kennis nemen van en het toetsen van de redelijkheid van de uitgangspunten van het bestuur voor de opgestelde continuïteitsveronderstelling en begroting;
- Het inwinnen van inlichtingen bij het bestuur over aan de continuïteitsveronderstelling liggende uitgangspunten en de inschatting van de risico's met betrekking tot feiten en omstandigheden die zich voordoen na de periode die het bestuur bij het beoordelen van de continuïteit in aanmerking heeft genomen.

Wij zijn van mening dat de door het bestuur gehanteerde continuïteitsveronderstelling aanvaardbaar is en, op basis van de verkregen controle-informatie, er geen

onzekerheid van materieel belang met betrekking tot gebeurtenissen of omstandigheden bestaat die gerede twijfel kan doen ontstaan over de mogelijkheid van de vereniging om haar continuïteit te handhaven.

Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen andere informatie

Het jaarverslag omvat andere informatie, naast de jaarrekening en onze controleverklaring daarbij.

De andere informatie bestaat uit:

- Het bestuursverslag;
- De overige gegevens.

Op grond van onderstaande werkzaamheden zijn wij van mening dat de andere informatie:

- met de jaarrekening verenigbaar is en geen materiële afwijkingen bevat;
- alle informatie bevat die op grond van Titel 9 Boek 2 BW en Richtlijn voor de Jaarverslaggeving 650 Fondsenwervende Organisaties is vereist.

Wij hebben de andere informatie gelezen en hebben op basis van onze kennis en ons begrip, verkregen vanuit de jaarrekeningcontrole of anderszins, overwogen of de andere informatie materiële afwijkingen bevat.

Met onze werkzaamheden hebben wij voldaan aan de vereisten in Titel 9 Boek 2 BW, Richtlijn voor de Jaarverslaggeving 650 Fondsenwervende Organisaties en de Nederlandse Standaard 720. Deze werkzaamheden hebben niet dezelfde diepgang als onze controlewerkzaamheden bij de jaarrekening.

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opstellen van de andere informatie in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW en Richtlijn voor de Jaarverslaggeving 650 Fondsenwervende Organisaties.

Beschrijving van verantwoordelijkheden met betrekking tot de jaarrekening

Verantwoordelijkheden van het bestuur voor de jaarrekening

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opmaken en getrouw weergeven van de jaarrekening in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW en Richtlijn voor de Jaarverslaggeving 650 Fondsenwervende Organisaties. In dit kader is het bestuur verantwoordelijk voor een zodanige interne beheersing die het bestuur noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude.

Bij het opmaken van de jaarrekening moet het bestuur afwegen of de onderneming in staat is om haar werkzaamheden in continuïteit voort te zetten. Op grond van genoemd verslaggevingsstelsel moet het bestuur de jaarrekening opmaken op basis van de continuïteitsveronderstelling, tenzij het bestuur het voornemen heeft om de vereniging te liquideren of de bedrijfsactiviteiten te beëindigen of als beëindiging het enige realistische alternatief is.

Het bestuur moet gebeurtenissen en omstandigheden waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of de organisatie haar bedrijfsactiviteiten in continuïteit kan voortzetten, toelichten in de jaarrekening.

Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening

Onze verantwoordelijkheid is het zodanig plannen en uitvoeren van een controleopdracht dat wij daarmee voldoende en geschikte controle-informatie verkrijgen voor het door ons af te geven oordeel.

Onze controle is uitgevoerd met een hoge mate maar geen absolute mate van zekerheid waardoor het mogelijk is dat wij tijdens onze controle niet alle materiële fouten en fraude ontdekken.

Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van fraude of fouten en zijn materieel indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de economische beslissingen die gebruikers op basis van deze jaarrekening nemen. De materialiteit beïnvloedt de aard, timing en omvang van onze controlewerkzaamheden en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op ons oordeel.

Wij hebben deze accountantscontrole professioneel kritisch uitgevoerd en hebben waar relevant professionele oordeelsvorming toegepast in overeenstemming met de Nederlandse controlestandaarden, ethische voorschriften en de onafhankelijkheidseisen. Onze controle bestond onder andere uit:

- het identificeren en inschatten van de risico's dat de jaarrekening afwijkingen van materieel belang bevat als gevolg van fouten of fraude, het in reactie op deze risico's bepalen en uitvoeren van controlewerkzaamheden en het verkrijgen van controle-informatie die voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel. Bij fraude is het risico dat een afwijking van materieel

belang niet ontdekt wordt groter dan bij fouten. Bij fraude kan sprake zijn van samenspanning, valsheid in geschrifte, het opzettelijk nalaten transacties vast te leggen, het opzettelijk verkeerd voorstellen van zaken of het doorbreken van de interne beheersing;

- het verkrijgen van inzicht in de interne beheersing die relevant is voor de controle met als doel controlewerkzaamheden te selecteren die passend zijn in de omstandigheden. Deze werkzaamheden hebben niet als doel om een oordeel uit te spreken over de effectiviteit van de interne beheersing van de vereniging;
- het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte grondslagen voor financiële verslaggeving en het evalueren van de redelijkheid van schattingen door het bestuur en de toelichtingen die daarover in de jaarrekening staan;
- het vaststellen dat de door het bestuur gehanteerde continuïteitsveronderstelling aanvaardbaar is. Tevens het op basis van de verkregen controle-informatie

vaststellen of er gebeurtenissen en omstandigheden zijn waardoor gereede twijfel zou kunnen bestaan of de vereniging haar bedrijfsactiviteiten in continuïteit kan voortzetten. Als wij concluderen dat er een onzekerheid van materieel belang bestaat, zijn wij verplicht om aandacht in onze controleverklaring te vestigen op de relevante gerelateerde toelichtingen in de jaarrekening. Als de toelichtingen inadequaet zijn, moeten wij onze verklaring aanpassen. Onze conclusies zijn gebaseerd op de controle-informatie die verkregen is tot de datum van onze controleverklaring. Toekomstige gebeurtenissen of omstandigheden kunnen er echter toe leiden dat een organisatie haar continuïteit niet langer kan handhaven;

- het evalueren van de presentatie, structuur en inhoud van de jaarrekening en de daarin opgenomen toelichtingen; en
- het evalueren of de jaarrekening een getrouw beeld geeft van de onderliggende transacties en gebeurtenissen.

Wij communiceren met het bestuur onder andere over de geplande reikwijdte en timing van de controle en over de significante bevindingen die uit onze controle naar voren zijn gekomen, waaronder eventuele significante tekortkomingen in de interne beheersing.

Amsterdam, 29 april 2024

Mazars Accountants N.V.

Origineel was getekend door drs. M. van Dijk RA

Hoofdkantoor Natuurmonumenten

Bezoekadres

Stationsplein 1
3818 LE Amersfoort

Postadres

Postbus 2166
3800 CD Amersfoort
T (033) 479 70 00

Ledenservice

Postbus 2182
3800 CD Amersfoort
T (033) 479 11 11

Naam

De Vereniging draagt de naam Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten in Nederland. De Vereniging kan ook naar buiten treden onder de naam vereniging Natuurmonumenten of Natuurmonumenten.

Vestigingsplaats

Zij is gevestigd te Amersfoort. Zij is opgericht op 22 april 1905 en voor onbepaalde tijd aangegaan.

Rechtsvorm

De rechtsvorm is Vereniging.

Natuurmonumenten is dé beweging van mensen met hart voor de natuur. We willen onze fascinatie voor de natuur delen met mensen, van jong tot oud. We activeren hen om de natuur te beleven en ervan te genieten. Natuurmonumenten beschermt natuurgebieden, waardevolle landschappen en cultureel erfgoed. Overal in Nederland. Voor iedereen. Die natuur stellen we veilig door gebieden aan te kopen, te beheren en toegankelijk te maken. Dat doen we met steun van vele Nederlanders. Omdat we houden van natuur.

Doe ook mee, want natuur laat je leven.

Natuurmonumenten voert het CBF-keurmerk voor erkende goede doelen, uitgegeven door het Centraal Bureau Fondsenwerving. Dit is een keurmerk voor adequaat toezicht op het bestuur, het beleid, de bestedingen, de fondsenwerving en de verslaglegging van Natuurmonumenten.